

Forsvarets høgskole

Våren 2011

Masteroppgave

Den afghanske modellen

og dens relevans for det norske Forsvaret.

Kristian Jantzen Lyssand

Summary

The focus of this thesis is the operational concept known as the Afghan model and its relevance to the Norwegian Armed Forces. The thesis is divided into two main parts. The first part gives a thorough explanation of how and why the model was developed, the model's strengths and weaknesses, and the pivotal criteria that led to success in the first phase of Operation Enduring Freedom in 2001. The second part analyzes whether the Norwegian Armed Forces could contribute in an Afghan model operation in the future. Does Norway have the capabilities required for the model and would the peace-nation Norway be willing to provide forces to such an operation?

The Afghan model was developed in the aftermath of the September 11, 2001, terrorist attacks. The objective was to overthrow the Taliban regime and kill or capture Osama bin Laden and his Al Qaida supporters who were responsible for the attacks. The Bush-administration did not want to commit large numbers of ground forces for fear of ending up in a quagmire like the Soviet Union and United Kingdom did in previous wars in Afghanistan. Therefore they decided to take advantage of a small group of local rebels mainly from the Northern Alliance in the fight against Taliban. The indigenous force was supported by U.S. special forces and massive U.S. airpower.

The war started on the 7th of October 2001 and about nine weeks later the Taliban's conventional army was defeated and the regime was overthrown. The speed at which this happened surprised everyone from the National Security Council planners to the combatants participating in the operations. This combination of special forces, an indigenous army and technological superior airpower represented a new way of warfare and has been referred to as *the Afghan model*.

Despite the success of defeating the Taliban regime in 2001, the operational concept has also been criticised. First of all, Osama bin Laden and several of his Al Qaida supporters escaped in 2001 and the USA thus missed its second objective. The battle of Tora Bora revealed a main weakness of the model, namely that indigenous forces cannot always be a substitute for allied ground forces because local forces will not always have the skills and motivation needed to prevail. Furthermore, when the objective is to stabilize the situation on the ground, the Afghan

model is not suitable. In such situations a large number of ground forces are needed to protect the population and control territory. Finally the the first part of the thesis identified six criteria that led to the US' success with the Afghan model in 2001. They were: access to military bases and air space in countries adjacent to Afghanistan, the ability to contact and cooperate with an indigenous army, the ability to project airpower, the ability to conduct precision engagement, special operations forces' (SOF) ability to operate autonomously and together with an indigenous army, and interoperability between airpower and the Joint Terminal Attack Controller (JTAC).

The analysis in the second part of the thesis showed that the Norwegian Armed Forces have developed the military capabilities needed to take part in an Afghan model-operation, although only as part of a larger multinational coalition. On its own, Norway does not have the diplomatic leverage required to create the necessary conditions for use of airpower. Norway's capacity to contact and work with an indigenous army is also quite limited, as is its airpower resources. Thus, Norway can only contribute to an Afghan model-operation under an allied framework. However Norwegian SOF could provide a significant contribution. They are able to work autonomously with an indigenous army over time and Norwegian JTACs are interoperable with allied airpower. Finally the thesis also suggests that Norwegian politicians could be willing to provide combat aircraft and SOF in an Afghan model-operation as long as the operation has a UN mandate, a humanitarian cause and is NATO- or US led.

The analysis has also found out that this type of operation will usually be the first phase of a war. After a successful operation based on the Afghan model, follow on forces are likely to be required in order to stabilize the situation on the ground. Participating in such an operation could therefore result in further protracted commitment with additional ground forces. Thus, taking part in an Afghan model-operation can imply long-term commitment of military, economic, and human resources.

Abstract

The focus of this thesis is the operational concept known as the Afghan model and its relevance to the Norwegian Armed Forces. The thesis is divided into two main parts. The first part gives a thorough explanation of how and why the model was developed, the model's strengths and weaknesses, and the criteria that led to success in the first phase of Operation Enduring Freedom in 2001. The second part analyzes whether the Norwegian Armed Forces could contribute in an Afghan model operation in the future. Do we have the capabilities required for the model and would the peace-nation Norway be willing to provide forces to such an operation?

The Afghan model is an operational concept that was developed after September 11, 2001 terrorist attacks. The US took advantage of a small group of local rebels mainly from the Northern Alliance in the fight against Taliban. The indigenous force was supported by U.S. special forces and massive U.S. airpower. The Taliban army was defeated in just a few weeks. The battle of Tora Bora showed that indigenous forces cannot always substitute own ground forces. Furthermore, the model may not be suitable to stabilize situations on the ground.

The Norwegian Armed Forces have developed the military capabilities (F-16 and SOF) needed to take part in an Afghan model-operation. However, due to limited national military resources, Norway can only contribute to an Afghan model-operation under an allied framework.

Finally, the thesis also suggests that Norwegian politicians could be willing to provide combat aircraft and SOF in an Afghan model-operation as long as the operation has a UN mandate, a humanitarian cause, and is NATO- or US led.

Forord

Denne studien ble gjennomført som en del av masterstudiet ved Forsvarets stabsskole. Arbeidet er gjennomført vinteren og våren 2011.

Jeg vil først og fremst takke min hovedveileder førsteamanuensis Torunn Laugen Haaland ved Institutt for Forsvarsstudier for kyndige råd og interessante og lærerike diskusjoner. Videre vil jeg takke min biveileder oberstløytnant Geir Ødegaard for gode innspill.

Jeg må også rette en takk til mine kolleger som gjennom å stille opp til intervju bidro til å gjøre denne studien mulig.

Hege og Nina. Takk for hjelpen.

Kristian J. Lyssand

Forsvarets stabsskole 22. mai 2011

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	9
1.1	VALG AV TEMA OG PROBLEMSTILLING	9
1.2	AVGRENSNING	10
1.3	METODE OG KILDER.....	11
2	Den afghanske modellen.....	14
2.1	VEIEN TIL KRIG	14
2.2	KRIGEN STARTER	24
2.3	HVA ER NYTT MED DEN AFGHANSKE MODELLEN?	29
2.4	BEGRENSNINGER MED DEN AFGHANSKE MODELLEN.....	31
2.5	EN OPPSUMMERING AV DEN AFGHANSKE MODELLEN.....	38
3	Den afghanske modellens relevans for det norske forsvaret	46
3.1	IKKE-MILITÆRE KAPASITETER	47
3.2	MILITÆRE KAPASITETER.....	51
3.3	POLITISK VILJE	66
4	Konklusjon.....	77
	Vedlegg A Forkortelser	80
	Vedlegg B Respondentoversikt	81
	Vedlegg C Informasjonsskriv	82
	Vedlegg D Samtykkeerklæring.....	84
	Litteraturliste.....	85

1 Innledning

Den 7. oktober 2001, kun 26 dager etter angrepet på tvillingtårnene i New York den 11. september, startet USA en storstilt operasjon for å fjerne Taliban fra makten i Afghanistan. Operasjonen fikk navnet Operasjon Enduring Freedom (OEF).

Etter Sovjetunionens mislykkede okkupasjon av Afghanistan på 1980-tallet ble landet omtalt som “the graveyard of empires” og USA var skeptisk til å sette inn store konvensjonelle bakkestyrker. I følge sjefen for United States Central Command (USCENTCOM), general Tommy Franks, ville det også ta måneder å sette inn en slik landstyrke og det var ikke forenelig med Bush-administrasjonens ønske om en rask gjengjeldelse av terrorangrepene (Lambeth, 2005, s. 124). USA valgte derfor et operasjonskonsept som gikk ut på å bekjempe Taliban med lokale opprørsstyrker, hovedsakelig fra Nordalliansen, støttet av et fåtall amerikanske spesialstyrker og massiv alliert luftmakt. Til tross for at mange militære eksperter forut for krigen var skeptiske til om man ville lykkes med operasjonen i Afghanistan, ble den en suksess. Allerede 5. desember 2001 var Taliban-regimet drevet på flukt og Hamid Karzai ble innsatt som president.

Dette operasjonskonseptet hvor USA benyttet lokale opprørsstyrker sammen med egne spesialstyrker og egen luftmakt, representerte tilsynelatende noe nytt innen krigføring og har i ettertid blitt omtalt som “the Afghan model” (Andres, Wills, & Griffith Jr, 2005, s. 127), heretter kalt *den afghanske modellen*.

1.1 Valg av tema og problemstilling

Siden 2001 er det publisert en rekke analyser av den første fasen av OEF og den såkalte afghanske modellen (Andres, et al., 2005; Biddle, 2002; Boot, 2006; Kagan, 2006; Krause, 2008; Lambeth, 2009). Det er imidlertid ikke foretatt noen analyser av dette operasjonskonseptet fra et norsk perspektiv. Samtidig er det ikke usannsynlig at Norge vil bli forespurt om å delta i en lignende operasjon i fremtiden. Derfor er denne oppgaven betimelig.

Oppgavens overordnede problemstilling er:

Hva kjennetegner den afghanske modellen og kan modellen være relevant for det norske forsvaret?

For å svare på første del av problemstillingen vil jeg gi en kort beskrivelse av forberedelsesfasen og hendelsesforløpet av første fase av operasjon Enduring Freedom for å vise hvordan modellen ble utviklet i den amerikanske administrasjonen. Videre vil jeg gi en analyse av slaget om Mazar-e Sharif hvor den afghanske modellen ble anvendt som operasjonskonsept for første gang. Dernest vil modellens begrensninger bli belyst gjennom eksempler fra tre forskjellige faser av konflikten. Analysen avsluttes med en utledning av seks suksesskriterier som bidro til at USA lyktes med den afghanske modellen i 2001.

Andre del av problemstillingen, modellens relevans for Norge, vil bli undersøkt gjennom å analysere Norges *evne* og *vilje* til å delta i denne type operasjoner. Kapittelet vil være todelt. Første del av analysen (kapittel 3.1 og 3.2) vil undersøke om Norge har evne til å legge forholdene til rette for å kunne anvende militærmakt på denne måten, og om de norske militære styrkene har de kvalitetene som kreves for å delta i en slik operasjon. Dernest (kapittel 3.3) vil studien undersøke om det er sannsynlig at det vil være *politisk vilje* til å delta med militære styrker i en operasjon som gjennomføres i henhold til den afghanske modellen. Vil en slik operasjon gi et for aggressivt uttrykk for fredsnasjonen Norge eller vil det være politisk akseptabelt?

1.2 Avgrensning

Første del av oppgaven dekker perioden fra terrorangrepene ble utført den 11. september 2001 til og med desember samme år. Taliban-regimets fall i desember 2001 markerte et historisk vendepunkt og etter det gikk konflikten inn i en ny fase; stabiliserings- og gjenoppbygningsfasen. Et midlertidig styresett ble innført og FNs sikkerhetsråd vedtok sikkerhetsrådsresolusjon 1386 som gav mandat til en internasjonal styrke, The International Security Assistance Force (ISAF). Samtidig med opprettelsen av ISAF gikk OEF inn i fase to, hvor hovedmålsettingen fortsatt var å bekjempe Taliban og Al Qaida militært, men også å

gjenbygge grunnleggende afghanske institusjoner. Flere regulære bakkestyrker ble satt inn og USA forlot den ”rendyrkede” afghanske modellen.

Analysen i første del av oppgaven vil også være avgrenset til å konsentrere seg om kampene som pågikk nord i Afghanistan selv om allierte styrker støttet opprørsstyrker over hele landet.

Grunnen til dette er at kampene i Nord-Afghanistan var mest avgjørende for gjenerobring av de viktigste byene som til slutt førte til Talibans fall.

I siste del av oppgaven vil ikke-militære og militær evner kun vurderes i forhold til de seks suksesskriterier som er utledet fra studiens første del. Når det gjelder politisk vilje, vil jeg se på beslutninger om deployering av kampfly og spesialstyrker som har blitt fattet det siste tiåret.

Relevansen vil kun bli drøftet mot Forsvarets deltakelse i internasjonale operasjoner og ikke i forbindelse med militære operasjoner på norsk territorium. Dette fordi det ikke eksisterer en opprørsstyrke i Norge og jeg anser derfor ikke at den afghanske modellen har direkte overføringsverdi i en norsk sammenheng.

1.3 Metode og kilder

Studiens første del er en tilfellestudie av opptakten til og de første ni ukene av OEF i 2001.

Funnene vil være basert på en historisk hendelse og kan nødvendigvis ikke gjøres til gjenstand for generalisering. Hensikten er å gi en dypere forståelse for hvorfor USA lyktes med den afghanske modellen i 2001 og ikke finne allmenngyldige kriterier som kan lede til suksess i fremtidige internasjonale konflikter.

Tilfellestudiet vil være basert på sekundærlitteratur, det vil si amerikanske analyser av operasjonen. For å gi en mest mulig nyansert analyse av den afghanske modellen som operasjonskonsept hadde det også vært ønskelig å benytte analyser fra afghanske eller talibanske kilder. Det har jeg imidlertid ikke klart å oppdrive. Den amerikanske litteraturen som er benyttet er imidlertid ikke ensidig, men er skrevet av aktører, forskere og journalister som både representerer tilhengere og kritikere av den afghanske modellen.

Studiens andre del vil undersøke om Norge har evne og politisk vilje til å delta i en operasjon hvor den afghanske modellen blir anvendt. Denne delen vil være basert på både sekundærlitteratur og primærkilder.

Sekundærlitteraturen består av norske masteroppgaver og artikler som inneholder analyser av Norges militære evne og politiske vilje til delta med militære styrker i internasjonale operasjoner. Disse arbeidene er igjen basert på åpne kilder og intervjuer.

Primærkildene er egne intervjuer og avisartikler. Jeg har gjennomført fem intervjuer. Oversikt over respondentene finnes i vedlegg B. Før intervjuene ble foretatt fikk alle respondentene tilsendt et informasjonsskriv (Vedlegg C) om studiens tema, hensikt samt hvordan intervjuet skulle gjennomføres. Avklarende spørsmål vedrørende informasjonsskrivet ble besvart og samtykkeerklæring (Vedlegg D) undertegnet før intervjuet startet. Intervjuobjektene er sentrale beslutningstakere på ulike nivå i Forsvaret som har kunnskap om Norges evne til å bidra med kampfly og spesialstyrker i en operasjon basert på den afghanske modellen. De er valgt ut i fra stillingen de innehar samt erfaring fra eller kompetanse på kampflyoperasjoner, spesialoperasjoner, interoperabilitet og presisjonsengasjement.

Da politikere sjelden er villig til å gi forpliktende svar om fremtiden har det vært utfordrende å finne svar på om det vil være politisk vilje til å delta med styrker i denne type operasjoner. Drøftingen vil derfor i all hovedsak være basert på en analyse av tidligere avgjørelser om norsk deltakelse med kampfly og spesialstyrker i internasjonale operasjoner. Mange av de viktigste politiske møtene vedrørende avgjørelser om norsk deltakelse med militære styrker utenlands har foregått i Stortingets utvidede sikkerhets- og utenrikskomité, og referatene er ikke tilgjengelig for offentligheten. Kildegrunnlaget vil derfor være basert på medieuttalelser hovedsakelig hentet fra den elektroniske databasen ATEKST. Kildegrunnlaget har betydning for undersøkelsens pålitelighet. Pressemeldinger og uttalelser som fremkommer i media trenger ikke nødvendigvis å gi et helt korrekt bilde av den politiske viljen i de ulike partiene som har sittet i koalisjonsregjeringene fra 1999 og frem til i dag, men det er grunn til å tro at avviket mellom offentlige uttalelser og reelle begrunnelser ikke er veldig stort.

Analysen av siste del av problemstillingen skal således danne grunnlaget for å si noe om hva vi *kan* (evne) og eventuelt *vil* (vilje) gjøre i fremtiden. Å trekke slutninger om fremtidige politiske beslutninger basert på tidligere hendelser vil imidlertid være usikkert. Hver enkelt fremtidige hendelse vil være unik og vil bli vurdert hver for seg. På den annen side er det noen trekk i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk som er konstante og som går igjen når Norge deltar med militære styrker utenlands. Det er grunn til å anta at disse trekkene vil prege norsk politikk også i fremtiden.

Jeg har selv deltatt i to av de internasjonale operasjonene som blir omtalt i studien. Jeg har således vært en aktør i to av hendelsene som blir analysert i drøftingen av politisk vilje. Jeg tror imidlertid ikke det påvirker dette kapitlet da min oppmerksomhet den gang var rettet mot de taktiske forberedelsene og ikke de politiske prosessene forut for avgjørelsene. Jeg har selv erfaring fra kampflyoperasjoner og har således egne oppfatninger om noen av spørsmålene som studien stiller. Jeg har forsøkt å være meg dette bevisst og ikke la det påvirke verken utvalg eller tolkning av kildematerialet, men dette vil alltid være vanskelig. Egne kunnskaper om oppgavens tema og det norske Forsvaret har imidlertid også vært en styrke både når det gjelder å finne gode respondenter og å ha god innsikt i de spørsmålene som drøftes.

2 Den afghanske modellen

Dette kapittelet vil beskrive den afghanske modellen som operasjonskonsept. Hensikten er å gi leseren en forståelse for hvordan og hvorfor den ble utviklet, dens styrker, dens begrensninger, anvendelsesområde og modellens suksesskriterier.

Første del av kapittelet vil gi en kort redegjørelse for veien til krig. Jeg vil beskrive de politiske og militære utfordringer USA stod overfor etter terrorangrepene den 11. september og frem til krigen startet den 7. oktober 2001.

Andre del av kapittelet vil gi en relativt kort historisk beskrivelse av de viktigste krigshendelsene mellom 7. oktober og frem til Taliban ble drevet på flukt fra sitt hovedsete i Kandahar den 6. desember 2001. Slaget om Mazar-e Sharif vil bli beskrevet og analysert i noe større detalj enn de øvrige slagene. Dette fordi det var det første slaget hvor den afghanske modellen ble anvendt.

Tredje del av kapittelet vil drøfte hva som er nytt med den afghanske modellen som operasjonskonsept. Videre vil jeg redegjøre for den afghanske modellens begrensninger.

Til slutt oppsummeres kapittelet med å diskutere anvendelsesområder og hvilke kriterier som ledet til amerikanernes suksess med den afghanske modellen i første fase av OEF i 2001.

2.1 Veien til krig

2.1.1 Det rettslige utgangspunkt – hvorfor Taliban?

Terrorangrepene på USA den 11. september 2001 utløste retten til selvforsvar i henhold til FN-paktens artikkel 51. Dagen etter angrepene vedtok FNs sikkerhetsråd sikkerhetsresolusjon 1368 som anerkjente USAs rett til "...individual or collective self-defence in accordance with the Charter,..." og understreket at "...those responsible for aiding , supporting or harbouring the perpetrators, organizers and sponsors of these acts will be held accountable;..." (FN, 12. september 2001). Den 12. september 2001 erklærte president Bush krig mot terror, og samme dag vedtok medlemslandene i North Atlantic Treaty Organisation (NATO) at hendelsene den 11. september var å anse som et angrep på ett av medlemslandene og at paktens artikkel 5 om kollektivt selvforsvar i tråd med FN-pakten derfor kom til anvendelse.

Retten til selvforsvar i henhold til FN-pakten utløses for staten og av stater. Et væpnet angrep må derfor i utgangspunktet komme fra en stat for at en annen stat skal kunne påberope seg selvforsvarsretten. Det var derfor i kjølvannet av 11. september 2001 diskutert om grupper av individer også kunne utløse selvforsvarsretten for en stat ved å utføre massive terroranslag. FNs Generalforsamling har imidlertid lagt til grunn at stater som lar sitt eget territorium bli brukt som base for planlegging og iverksetting av angrep vil bli ansett som delaktig i et væpnet angrep (FN, 1974) (Johansen & Staib, 2009, s. 150). I Afghanistan tillot myndighetene Al Qaida å drive treningsleire for soldater og terrorister med henblikk på aksjoner i andre land. Denne tillatelsen ble tolket til å være i samsvar med hva FNs Generalforsamling definerte som et væpnet angrep, og kunne dermed utløse retten til selvforsvar. Amerikansk etterretning hadde bevis for at det var en forbindelse mellom tre av de 19 flykaprerne involvert i terrorangrepene og terroristlederen Osama bin Ladens treningsleire i Afghanistan (Woodward, 2002). President Bush og hans administrasjon rettet derfor umiddelbart oppmerksomheten mot Taliban som satt med makten i Afghanistan.

2.1.2 Diplomatisk press

Forut for den militære operasjonen forsøkte USA å bruke Pakistans innflytelse over Taliban for å få utlevert Osama bin Laden. Forhandlingene med Taliban ble imidlertid brutt fordi USA ikke ville innfri Talibans krav om at USA skulle legge frem ytterligere bevis på at Al Qaida var ansvarlig for terrorangrepene. USA forlot derfor det diplomatiske sporet vis-a-vis Taliban. Et viktig element i Bush-administrasjonens strategi ble dermed å bygge opp en bred koalisjon av internasjonale stater basert på FN-resolusjon 1368. Spesielt var det nødvendig med støtte fra land i regionen rundt Afghanistan. Dette for å kunne benytte luftrommet over og baser i de tilstøtende landene ved en eventuell militær kampanje (IISS, 2001).

2.1.3 Den valgte militære strategien

I tillegg til diplomatisk press på Taliban, ble det vurdert hva det amerikanske forsvaret kunne gjøre umiddelbart. I motsetning til Irak eksisterte det ikke forhåndsplaner for en konflikt i Afghanistan, og forsvarsminister Donald Rumsfeld understreket at det var lite det militære kunne gjøre som ville ha noen umiddelbar effekt mot Al Qaida (Woodward, 2002, s. 43).

I følge sjefen for U.S. Central Command (USCENTCOM), General Tommy Franks, som hadde Syd-Asia og Midtøsten som sitt militære ansvarsområde, ville det ta måneder å sette inn amerikanske konvensjonelle bakkestyrker i Afghanistans nærrområde og ha en plan klar for gjennomføring av et militært angrep. Rumsfeld ønsket imidlertid en respons i løpet av noen dager eller uker. (Woodward, 2002, s. 43). Det var tydelig at Bush-administrasjonen ønsket å vise handlekraft og gjengjelde terrorangrepene så hurtig som mulig. Rumsfeld mente også at den amerikanske befolkningen lettere ville akseptere utilsiktet skade i forbindelse med militære operasjoner når de hadde terrorangrepene friskt i minne (Woodward, 2002, s. 32).

Den korte tiden tilgjengelig for planlegging og innsetting av styrker ble dermed en avgjørende faktor for USAs valg av strategi. Innsetting av en stor konvensjonell bakkestyrke ville ta for lang tid og det var derfor nødvendig å vurdere andre ukonvensjonelle tilnærminger. Sjefen for CIA, George Tenet, var svært sentral i utformingen av en amerikansk strategi i kampen mot terrorisme. Den overordnede målsettingen var imidlertid allerede fastsatt av Bush-administrasjonen. Talibanregimet skulle fjernes fra makten og Al Qaidas nettverk og infrastruktur i Afghanistan skulle ødelegges (Lambeth, 2009, s. 257).

2.1.4 Aktørene

2.1.4.1 Taliban

I 1996 overtok Taliban makten i Afghanistan, men fikk aldri kontroll over hele landområdet. Samme år etablerte Osama bin Laden hovedkvarteret til Al Qaida i landet etter å ha blitt kastet ut av Sudan. Med Al Qaidas hjelp klarte Taliban å vinne kontroll over store deler av Afghanistan og sommeren 2001 kontrollerte de omtrent 90 prosent av landet (Encyclopedia Britannica, 2010). I følge en amerikansk etterretningsrapport hadde Taliban imidlertid bare støtte i 10 prosent av den afghanske befolkningen (Defence Intelligence Agency, 2001).

I 2001 estimerte CIA at Taliban hadde omtrentlig 45,000 militære styrker og frivillige sympatisører, mens den største interne opprørsstyrken, Nordalliansen, hadde grovt 20,000 soldater (Woodward, 2002, s. 35). De talibanske styrkene i Afghanistan var ikke en enhetlig og homogen militær styrke. Hovedstyrken bestod av afghanere som støttet Taliban, mens i

underkant av 25 prosent var Al Qaida soldater eller andre frivillige soldater av utenlandsk opprinnelse. De utenlandske styrkene utmerket seg og var bedre trent og motivert enn de afghanske soldatene. I følge den amerikanske militæranalytikeren Stephen Biddle, ble afghanerne vurdert til å være sivile milits, mens Al Qaida ble sett på som profesjonelle heltidssoldater (Biddle, 2002, s. 15).

Det meste av militært materiell i Afghanistan i 2001 var sovjetisk arvegodt fra krigen mellom Afghanistan og Sovjet på 1980-tallet. Talibanens hær hadde rundt 100 umoderne *T-55* og *T-62* stridsvogner og andre kjøretøyer av sovjetisk opprinnelse. I våpeninventaret hadde Taliban også sovjetiskprodusert artilleri og 122 mm og 140 mm *Katyusha* raketter. I tillegg til det umoderne sovjetiske arvegodset, hadde Osama bin Laden og andre velstående saudiarabiske tilhengere supplert Taliban med moderne automatrifler, maskingevær, bombekastere og et fåtall taktiske ballistiske Scud-missiler. Taliban hadde i tillegg omtrentlig 80 transport- og kamphelikopter tilgjengelig for å støtte bakkestyrkene (Lambeth, 2005).

Luftforsvaret til Taliban bestod av mindre enn 50 umoderne *MiG-21* og *Su-22* sovjetiskproduserte jagerfly, men mange av disse var ikke operative. De ble ikke vurdert til å være noen stor trussel. Det ble rapportert at Taliban hadde tre SA-3 langtrekkende bakke-til-luft missiler, men pga manglende teknisk vedlikehold var de ikke operative. Sovjetiskproduserte SA-7 og amerikanskproduserte *Stinger* luftvernmissiler, som kunne bæres av en mann og skytes fra skulderen, utgjorde derimot en stor trussel mot allierte fly og helikoptre i lav høyde. Talibanens 300 til 550 sovjetiskproduserte luftvernkanoner med kaliber opp til 100 mm var umoderne, men utgjorde også en trussel (Lambeth, 2005, s. 260). Taliban hadde lite erfaring med å understøtte, vedlikeholde og operere moderne militært styrker (Cordesman, 2002, s. 15). De hadde få militære bygg og anlegg, materiell og forsyningslager for å understøtte egne styrker. Det var derfor antatt at det ville ha liten effekt på Talibanens kampevne å bombe slike stasjonære mål (Schroen, 2007, s. 154).

Hoveddelen av styrken til Taliban og Al Qaida stod i stilling langs to frontlinjer i nord. Den ene frontlinjen, Kabul-fronten, gikk rett nord av Kabul og østover til byen Jalalabad. Den andre frontlinjen, Takhar-fronten, gikk fra den tadsjikiske grensen i nord og sørover til rett nord av

Kabul. Det så ut som frontlinjen var tegnet som bokstaven "L" på det afghanske kartet og hovedstyrken til Nordalliansen var isolert nordøst av denne. Sensommeren 2001 var Badakhshan provinsen øst av Takhar det siste område under Nordalliansens kontroll. I tillegg til frontlinjen i nordøst var talibanske styrker utplassert i de viktigste og største byene i Afghanistan hvor de møtte motstand fra opprørsstyrker. Eksempelvis var Mazar-e Sharif beskyttet av omtrentlig 5000 talibanske soldater som lå i to kringvern rundt byen.

2.1.4.2 Nordalliansen

Begrepet Nordalliansen har ofte blitt brukt for å beskrive koalisjonen av krigsherrer som støttet den tadsjikiske militære lederen Ahmad Shah Masood som kjempet mot Taliban etter at de tok makten i Afghanistan i 1996. Selv ønsket Masood å benytte navnet "United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan" for sin organisasjon. Det er hevdet at Nordalliansen er et begrep som ble skapt av den pakistanske etterretningstjeneste. Pakistans etterretning ønsket å isolere Nordalliansen ved å understreke at Masoods koalisjon ikke hadde medlemmer fra pashtunerne, en etno-lingvistisk folkerik gruppe som hovedsakelig lever øst og sør i Afghanistan (Schroen, 2007, s. xii). Selv om Nordalliansen som begrep er noe unyansert, benyttes det stort sett i all litteratur på området. Jeg kommer derfor til å gjøre det samme i denne studien.

To dager før terrorangrepene på USA, ble Nordalliansens leder Masood drept i et terrorangrep (Schroen, 2007, s. 11). Den tidligere etterretningssjefen for Afghanistan, General Mohammad Fahim Khan overtok den militære ledelsen av Nordalliansen etter Masoods død, mens tadsjikeren Burhanuddin Rabbani fortsatte som den politiske lederen av Nordalliansen. I forhold til sin forgjenger var ikke Fahim like karismatisk og mange mente han ville få problemer med å forene de ulike etniske gruppene i Nordalliansen. Det ble derfor sett på som et stort tilbakeslag for Nordalliansen at Masood ble drept (Aftenposten, 21. januar 2003). Nordalliansen kontrollerte det nordøstlige Afghanistan og hadde sitt hovedsete i Pansjhir-dalen. I tillegg til Fahims styrker, ble styrkene til to andre betydningsfulle tadsjikiske ledere viktig i kampen mot Taliban, Ismael Khan i Herat-provinsen og Mohammad Atta i Mazar-e Sharif.

I tillegg til tadsjikere, var Nordalliansen dominert av de etniske folkegruppene usbekere og hazarer. General Rashid Dostum var leder for "National Islamic Movement", en usbekisk

militærgruppe som inngikk i Nordalliansen (IISS, 2002, s. 160). Dostum regjerte Mazar-e Sharif i mange år, men i 1998 flyktet han til Tyrkia etter at Taliban overtok kontrollen av byen. Han returnerte til Mazar-området i 2000 og allierte seg med Nordalliansen i kampen mot Taliban (Aftenposten, 21. januar 2003). Dostum ble en viktig alliert for USA og både CIA og amerikanske spesialstyrker støttet hans styrker i kampen om Mazar-e Sharif i månedsskiftet oktober/november 2001.

Hazarer Abdul Karim Khalili var leder for ”Islamic Unity Party”, en annen militær motstandsgruppe som var sentral i kampen mot Taliban (IISS, 2002). Khalilis styrker gjorde stor motstand i provinsene i det sentrale Afghanistan og var avgjørende i slaget om byen Bamiyan hvor Taliban overga seg den 11. november 2001.

2.1.5 Det taktiske utgangspunkt

I Nord-Afghanistan var Fahims militære styrker utplassert i statiske posisjoner langs Kabul- og Takhar-fronten. Verken Taliban eller Nordalliansen var sterke nok til å bryte gjennom hverandres forsvarsposisjoner og høsten 2001 hadde situasjonen vært fastlåst i over ett år (Schroen, 2007, s. 106). Det som kunne endre på den stasjonære situasjonen var om amerikanske fly bombet Talibans stillinger i flere dager. Da ville Fahims styrker kunne følge opp med bakkeangrep og bryte gjennom Talibans forsvarsposisjoner. Et slikt gjennombrudd ville være viktig for å ta tilbake kontrollen over hele Nord-Afghanistan og dermed åpne muligheten for videre fremrykning mot Kabul (Schroen, 2007, ss. 106, 164). Et gjennombrudd langs denne frontlinjen var imidlertid også avhengig av at andre anti-talibanske krigsherrer i nord bandt opp talibanske styrker i andre områder. Det ville kunne hindre Taliban i å konsentrere egne styrker langs frontlinjene mot Fahim. Det ble derfor viktig å forsterke Atta, Khan, Dostum, Khalili og andre motstandsgrupper med våpen, ammunisjon og andre forsyninger.

(Schroen, 2007, s. 107). Nordalliansens militære styrker var relativt godt organisert, trent, motivert og utstyrt. Spesialstyrkene integrert med Nordalliansen ville derfor primært bistå med

*offensive operasjoner*¹ som blant annet innebar å lede avstandsleverte presisjonsvåpen, avfyrt fra skip eller sluppet fra fly, mot ulike mål.

Situasjonen i Sør-Afghanistan var ulik den i nord fordi Taliban hadde slått ned all motstand i de pashtunske folkegruppene i sør. Det eksisterte derfor ingen organiserte motstandsgrupper tilsvarende Nordalliansen, til tross for at det var mange som ikke støttet Taliban i det pashtunske miljøet i Sør-Afghanistan. Paramilitære CIA-grupper og spesialstyrkene stod derfor overfor litt andre utfordringer enn i nord. I sør ville spesialstyrkene i tillegg måtte bistå med *militær assistanse*² som blant annet omfattet øving, oppsetting, støtte og eventuelt ledelse av de pashtunske motstandsstyrkene. Nåværende President Hamid Karzai ble leder for den pashtunske motstanden i sør. Politisk var det viktig for Bush-administrasjonen å involvere det pashtunske miljøet i kampen mot Taliban. Dette fordi de utgjorde den største etniske folkegruppen i Afghanistan og måtte bli en naturlig del av det politiske maktspeillet etter Talibans fall.

2.1.6 Forberedelsesfasen

De militære forberedelser startet umiddelbart etter terrorangrepene på New York og Washington DC. Til tross for at NATO besluttet at dette var en artikkel 5 situasjon, valgte USA innledningsvis å kun involvere Storbritannia, Australia og New Zealand i de militære planene. Amerikanske og britiske hangarskipgrupper ble sendt til Middelhavet og Indiahavet som et ledd i forberedelsene på et militært angrep på Afghanistan (IISS, 2001). Hangarskipgruppene ville gi

¹*Offensive operasjoner* er en oversettelse av *Direct Action (DA)* fra NATOs doktrine om spesialoperasjoner AJP-3.5 og er en av de fire prinsipielle oppgavene spesialstyrker skal kunne utføre. DA kan være raid, ildoverfall, gisselredning eller selvstendige sabotasjeoperasjoner. DA kan også innebære ildledning og utpeking av mål for avstandsleverte våpen avfyrt fra plattformer på land, på sjøen eller i luften.

²*Militær assistanse* er en oversettelse av *Military Assistance (MA)* fra NATOs doktrine om spesialoperasjoner AJP-3.5. MA er en av de fire prinsipielle oppgavene spesialstyrker skal kunne utføre og innebærer å trene, utruste, støtte og eventuelt lede lokale styrker under oppdrag.

evne til å projisere makt på land i Afghanistan gjennom bruk av kampfly, kryssermissiler og som operasjonsbaser for spesialstyrker.

Selv om det ikke eksisterte militære forhåndsplaner for Afghanistan, hadde tidligere President Bill Clinton, i forbindelse med jakten på Osama bin Laden, allerede i 1998 godkjent et hemmelig samarbeid mellom CIA og de ulike fraksjonene i Nordalliansen. Samarbeidet bestod blant annet av finansiell støtte med flere millioner dollar årlig. CIA hadde også etablert kontakt med stammeledere i det sørlige Afghanistan som var motstandere av Taliban-regimet (Woodward, 2002). Kontakten som var etablert mellom CIA og Nordalliansen skulle vise seg å bli svært viktig for den videre planleggingen av de militære operasjonene i Afghanistan.

Den 13. september fikk President Bush presentert et planforslag fra sjefen for CIA, George Tenet, for hvordan de kunne bekjempe Al Qaida og Taliban i Afghanistan. Konseptet gikk ut på å kombinere paramilitære grupper fra CIA, avansert teknologi, et bredt spekter av etterretningsressurser, og Nordalliansen i en klassisk skjult aksjon. På et senere tidspunkt ville denne aksjonen bli støttet av spesialstyrker. (Woodward, 2002, ss. 50-51).

Samme dag startet en paramilitær gruppe fra CIA, som hadde militær bakgrunn eller var trent og utrustet for å utføre militærlignende operasjoner, å legge planer for en innsetting i Afghanistan. Gruppen på syv personer, som fikk kodenavnet "Jawbreaker", var de første som ble sendt til Afghanistan etter 11. september. "Jawbreaker" ble ledet av den erfarne CIA agenten Gary C. Schroen som hadde lang erfaring fra området og ett bredt kontaktnett blant ledelsen i Nordalliansen. Schroen var blant annet en god venn av den avdøde lederen av United Islamic Front for the Salvation of Afghanistan, Ahmad Shah Masood.

Den 26. september 2001 ble "Jawbreaker" fløyet med helikopter fra Usbekistan via Dusjanbe i Tadsjikistan og inn til Pansjhir-dalen i det nordøstre Afghanistan. Den nordøstre delen av Afghanistan var fortsatt kontrollert av Nordalliansen og Pansjhir-dalen var hovedsete for General Mohammad Fahim Khan som hadde tatt over ledelsen av styrkene i dette området etter Masoods død. Fahim hadde 8000 soldater under sin kommando og styrken var ansett som strategisk viktig i kampen mot Al Qaida og Taliban (Schroen, 2007, s. 107).

Hensikten med innsetting var i første omgang å etablere kontakt med Fahim, og sørge for at han samarbeidet med CIA og tillot at amerikanske spesialstyrker kunne bruke Pansjhir-dalen som base for fremtidige operasjoner. I tillegg ønsket man å kartlegge Fahims styrker langs frontlinjene rett nord av Kabul. Dette for å forhindre amerikanske fly i å treffe egne allierte styrker fra Nordalliansen når bombekampanjen startet.

En felles etterretningsavdeling mellom CIA og Fahims styrker ble etablert i Pansjhir-dalen. Daglig ble det fremsendt etterretningsrapporter som beskrev den taktiske situasjonen ved fronten og utfordringer knyttet til hvordan man best kunne holde Nordalliansen samlet. Bush-administrasjonen var bekymret for at de ulike krigsherrene i Nordalliansen ville bli "kjøpt" av Taliban og overtalt til å skifte side (Woodward, 2002, s. 35). Flere av de eldre offiserene blant Taliban og Nordalliansen hadde kjempet side om side i krigen mot Sovjet på 1980-tallet, og tilbøyeligheten til å hoppe av og skifte side til motstanderen var både normalt og akseptabelt i den afghanske kulturen (Biddle, 2002, s. 17).

Den største utfordringen var i Mazar-e Sharif området hvor det pågikk en maktkamp mellom den usbekiske lederen General Dostum og den tadsjikiske lederen Ostad Atta. En viktig oppgave for "Jawbreaker" ble derfor å sørge for at disse holdt sammen i en enhetlig front mot Taliban. En kombinasjon av økonomisk støtte samt lovnader om amerikansk luftstøtte og spesialstyrker ble viktige virkemidler for å holde alliansen samlet (Schroen, 2007, s. 205).

CIA satte etter hvert inn flere team som ble fordelt mellom de ulike fraksjonene av opprørsstyrker i Nordalliansen og til opposisjonsgrupper i Sør-Afghanistan. De nye paramilitære gruppene fra CIA hadde samme målsetting som "Jawbreaker"; holde Nordalliansen samlet, innhente etterretninger om Al Qaida og Taliban samt forberede mottak av spesialstyrker.

Samtidig som CIA forberedte mottak av spesialstyrker i Afghanistan, ble det utøvd diplomatisk press for å få tillatelse til å benytte luftrommet over og baser i Tadsjikistan, Usbekistan og Pakistan. Amerikanske spesialstyrker måtte transporteres med helikopter inn til Afghanistan, men manglet nødvendige diplomatiske klareringer. Allerede på et tidlig tidspunkt i planleggingen tillot Usbekistan amerikanerne å benytte den tidligere sovjetiske basen, Karshi Khanabad, som lå omtrentlig 160 km nord av grensen til Afghanistan. Alle forsyninger for å

understøtte de amerikanske spesialstyrkene ble fløyet inn til Karshi Khanabad og ledelsen med ansvar for spesialoperasjonene i Nord-Afghanistan ble også plassert her. Spesialstyrken ble kalt "Task Force Dagger". USA hadde etter hvert over 2000 personell stasjonert på Karshi Khanabad-basen i Usbekistan. (IISS, s. 124) (Boot, 2006, s. 368).

Den største utfordringen var imidlertid å få tillatelse til å benytte luftrommet over Tadsjikistan, men den 19. oktober 2001 ble overflygingen godkjent. Samme dag ble de to første spesialstyrkelagene, Operational Detachment Alpha-555 (ODA-555) og ODA-595 fløyet inn for å slutte seg til henholdsvis General Fahim i Pansjhir-dalen i det nordøstre Afghanistan og General Dostum i Mazar-e Sharif området. (USSOCOM, 2008, ss. 93-94)

Hver ODA, heretter kalt spesialstyrkelag, var organisert i grupper på tolv mann. Spesialstyrkelagene kunne operere selvstendig uten etablert infrastruktur og hadde spesialkompetanse innen våpen, sanitet, etterretning, militær ingeniørkunst og kommunikasjon. (Berntsen & Pezzullo, 2006, s. 134). I utgangspunktet skulle spesialstyrkelagene vært spesielt trent på operasjoner i forskjellige regioner i verden, men de var ikke forberedt på å operere i Afghanistan (Boot, 2006, s. 353). Hvert spesialstyrkelag fikk i tillegg tilført en Joint Terminal Attack Controller (JTAC). JTACene skulle fungere som pilotenes øyne på bakken, plukke ut mål og lede flyenes våpen inn mot målet ved hjelp av laser eller over samband. Dette skulle også sikre unødig utilsiktet skade av egne styrker eller sivile personer og sivil infrastruktur. I tillegg skulle JTACen sørge for separasjon av flyene som lå over slagmarken slik at flere fly kunne operere samtidig uten at de kolliderte med hverandre i luften (Lambeth, 2009, s. 271).

En uke før krigen startet hadde USA forflyttet 4-500 fly til regionen. 225 av disse var stasjonert på de tre hangarskipene som seilte i området, mens de øvrige var stasjonert på baser i Kuwait, Saudi-Arabia, Oman og på den britiske øya Diego Garcia i Indiahavet. Det ene hangarskipet, USS *Kitty Hawk*, hadde kun åtte kampfly om bord. De øvrige flyene var fjernet for å frigjøre plass på dekket til helikoptre øremerket for å fly spesialstyrker inn til Afghanistan (Lambeth, 2009, s. 258).

Bombe- og kampfly utgjorde kampevnen, men de var avhengig av drivstoffpåfylling i luften for økt rekkevidde, av beskyttelse mot lufttrusler fra elektronisk krigføningsfly samt overvåking og

rekognoseringsfly for å opprettholde best mulig situasjonsbevissthet. Luftoperasjonene ble planlagt og ledet fra The Combined Air Operations Center (CAOC) på Prince Sultan Air Base i Saudi Arabia (Boot, 2006, s. 363).

2.2 Krigen starter

2.2.1 En klassisk luftkampanje

I skjul av mørket den 7. oktober 2001 startet angrepet på Afghanistan. Kampanjen ble innledet med å bombe forhåndsplanlagte mål rundt byene Herat, Shindand, Mazar-e Sharif og talibanske styrker i Kandahar-området. Angrepene ble utført av hangarskipbaserte F/A-18 og F-14 kampfly, Tomahawk kryssermissiler, B-1B og B-52 bombefly fra den amerikansk-britiske basen Diego Garcia i Indiahavet samt B-2 stealth bombefly som hadde fløyet hele veien fra sin hjembase i USA. De hangarskipbaserte flyene hadde begrenset rekkevidde og mottok drivstoff av amerikanske og britiske tankfly. Parallelt med bombekampanjen forsøkte man å motvirke en forventet propaganda kampanje fra Al Qaida og Taliban ved å droppe mat og medisiner til afghansk befolkning på flukt fra kampområdene (Lambeth, 2009, s. 259).

Første fase av luftkampanjen hadde som målsetting å oppnå luftoverlegenhet over Afghanistan. Luftoverlegenhet er en grad av dominans i luftrommet som ville muliggjøre egne luft- og landoperasjoner uten at Taliban kunne forstyrre de allierte på noen avgjørende måte. Det var derfor viktig å nedkjempe Talibans begrensede kampflykapasitet, bakke-til-luft missilkapasitet og luftvernkanoner.

Allerede andre dag av luftkampanjen ble det utført flytokt i dagslys. Dette tydet på at USCENTCOM var overbevist om at nødvendig luftoverlegenhet var oppnådd og kampanjen kunne nå gjennomføres under alle lysforhold (Lambeth, 2009, s. 260). I tillegg kunne USCENTCOM rette oppmerksomheten mot øvrige bakkemål og kraftsamle innsatsen mot disse. Trussel fra håndholdte luftvernmissiler og antiluftskyts var imidlertid fortsatt til stede, men det ble kun observert sporadisk angrep fra antiluftskyts. Likevel begrenset det flyenes operasjonsmønster fordi de fikk ordre om å holde seg høyt utenfor rekkevidde til håndholdte

luftvernmissiler og antiluftskyts. Dette medførte imidlertid utfordringer med å oppdage og identifisere bevegelige mål på bakken på grunn av den store avstanden (Boot, 2006, s. 368).

Tre dager inn i luftkampanjen var ingen mål langs fronten i nordøst bombet. Angrepene var fortsatt rettet mot Al Qaida og Talibans militærleire, baser, militær infrastruktur og utstyr hovedsakelig rundt byene Kabul, Kandahar, Jalalabad and Mazar-e-Sharif (IISS, 2001). I følge militære ledere i Nordalliansen hadde bombingene av stasjonære militære mål rundt byene ingen effekt på kampevnen og -viljen til Taliban ved fronten (Berntsen & Pezzullo, 2006, s. 127; Schroen, 2007, s. 170). Den amerikanske statsviteren og militærskribenten, Robert Pape, var også kritisk til USAs strategi og skrev i en artikkel i Washington Post den 19. oktober at "The initial U.S air strategy against Afghanistan is not working." og "So far the goals of the initial air strategy have not been met.". Han skrev også i artikkel at Nordalliansen foreløpig kun hadde vært benyttet i begrenset omfang (Pape, 19. oktober 2001).

Først etter kampanjens tiende dag annonserte det amerikanske forsvarsdepartementet at innsatsen nå var endret fra å angripe stasjonære mål til hovedsaklig å bombe oppdukkende mål som troppekonsentrasjoner og kjøretøyer (Lambeth, 2009, s. 261). De amerikanske kampfly, F-15E og F-16, som var stasjonert på Jaberbasen i Kuwait ble også satt inn i konflikten. De landbaserte kampflyene skulle fylle tidsrommet som de hangarbaserte kampflyene ikke klarte å dekke pga den lange avstanden. Det var også i dette tidsrommet at de første spesialstyrkene ble satt inn og integrert med Nordalliansens styrker. Innledningsvis ble Nordalliansen imidlertid nedprioritert og fikk kun sporadisk nærstøtte av fly som hadde våpen gjenværende etter å ha bombet sine primære mål et annet sted i Afghanistan (Schroen, 2007, s. 246). Den begrensede luftstøtten var imidlertid ikke tilstrekkelig til at Nordalliansen kunne bekjempe og bryte gjennom Talibans stillinger ved Kabul- og Takhar-fronten eller rundt Mazar-e Sharif.

Etter 14 dager med bombing rapporterte CIA at Nordalliansen ikke hadde vunnet noe territorium i nord (Woodward, 2002, ss. 252-253). President Bush sin nasjonale sikkerhetsrådgiver, Condoleezza Rice, var bekymret for manglende fremgang. "...we've bombed everything we can think of to bomb, and still nothing is happening." (Woodward, 2002, s. 257). President Bush og Rice diskuterte videre om de burde endre strategi ved å sette inn store konvensjonelle

bakkestyrker. Presidenten var imidlertid fortsatt trygg på at strategien ville fungere og valgte derfor å fortsette med samme operasjonsplan. (Woodward, 2002, s. 257).

2.2.2 Kampen om Mazar-e Sharif – bakkekrigen starter

Den 21. oktober 2001, startet General Dostum og Professor Atta fremrykning mot byen Mazar-e Sharif fra to ulike retninger. Til tross for at de ikke hadde støtte fra amerikanske spesialstyrker, klarte de innledningsvis å presse Taliban mot byen. Det var imidlertid planlagt at amerikanske spesialstyrker skulle settes inn kvelden den 24. oktober og man håpet at suksess på slagmarken ville forsterkes ytterligere med deres inntreden (Schroen, 2007, s. 269). På grunn av svært ulendt terreng kunne ikke Dostum og Atta benytte kjøretøyer i fremrykningen nordover mot Mazar-e Sharif (Biddle, 2002, s. 9). Det medførte at de mistet sin tunge ildkraft fra stridsvogner og artilleri. For å kompensere for tap av egen ildkraft, måtte de derfor be om ildstøtte fra fly.

Dostum møtte på spesielt stor motstand omtrent 16 kilometer syd av Mazar-E Sharif. Taliban hadde forskanset seg i tidligere sovjetiskbygde forsvarsstillinger ved Bai Beche. (Biddle, 2002, s. 10). Den 5. november klarte imidlertid Dostums kavaleri (hester), støttet av allierte kamp- og bombefly, å bekjempe Taliban i dette området. Kort tid etter erobret Attas styrker Ac'capruk ved Balkh-elven og det la forholdene til rette for en hurtig fremrykning mot Mazar-e Sharif. Dostum og Attas styrker overtok kontrollen av Mazar-e Sharif den 10. november 2001.

På dette tidspunkt opererte hele syv spesialstyrkelag i Afghanistan og det var planlagt å sende inn flere. Blant annet ønsket de å støtte Ismael Kahn som kjempet mot Taliban i Herat-provinsen. (Woodward, 2002, s. 299).

2.2.3 Analyse av slaget om Mazar-e Sharif

En militærteoretisk tommelfingerregel er at en angriper må ha tre ganger så mange soldater for å slå en motstander som ligger i forsvarsstillinger. I slaget om Mazar-e Sharif var Nordalliansen underlegne Taliban i antall styrker. Mer enn 5000 talibanske styrker forsvarte byen mot omtrentlig 2000 soldater fra Nordalliansen. I tillegg til å være numerisk overlegne og ha fordelene av å forsvare seg, hadde Taliban bedre organisk ildkraft fra stridsvogner og artilleri. Det skulle derfor ikke være mulig for Nordalliansen å bekjempe Taliban som forsvarte Mazar-e Sharif.

Nordalliansens forsøk på å rykke frem mot Mazar-e Sharif i den innledende fasen av slaget stoppet derfor også opp.

Imidlertid overtok Nordalliansen initiativet i begynnelsen av november da luftkampanjen endret fokus fra å bombe stasjonære mål til å angripe de talibanske styrkene som kjempet mot Nordalliansen ved fronten (Andres, et al., 2005, s. 139). Det aller første luftangrepet som ble ledet av spesialstyrker integrert med Nordalliansen markerte starten på det nye operasjonskonseptet som i ettertid har blitt omtalt som "the Afghan model" (Andres, et al., 2005, s. 134).

Luftmakt, spesialstyrker og Nordalliansens styrker hadde ulike egenskaper, og svakheten hos den ene kunne gjennom samordning kompenseres med styrken til den andre. Samordningen gjorde at Taliban måtte forholde seg til et større spekter av trusler. Det satte Taliban i et taktisk dilemma. Talibanske styrker i åpent lende var svært sårbare for angrep fra luften. For å beskytte seg mot luftangrep begynte de derfor å spre seg i mindre taktiske enheter eller blande seg med sivilbefolkningen. Det medførte imidlertid at Taliban mistet evnen til å gjennomføre konvensjonelle operasjoner og de ble mindre effektive i kampen mot Nordalliansens opprørsstyrker (Andres, et al., 2005, s. 133). I området rundt Mazar-e Sharif ble Taliban tvunget til å kraftsamle sine styrker for å være i en best mulig posisjon til å forsvare seg mot Dostum og Attas soldater. Taliban forskanset seg derfor i skyttergraver som gav god beskyttelse mot bakkeangrep. Selv om skyttergravene var godt kamuflert og vanskelig å oppdage for flygerne, ble de likevel svært sårbare for angrep fra luften. Fra bakken kunne spesialstyrkene finne nøyaktig posisjoner på Talibans stillinger og kommunisere dette videre til flyene. Flygerne kunne deretter relativt enkelt styre sine laserstyrte eller satellittstyrte presisjonsvåpen på soldatene som lå skjult i skyttegravene. Talibans dilemma ble derfor å velge mellom to onder. På den ene siden kunne de velge å spre sine styrker for å unngå luftangrep. De ble da sårbare for Nordalliansens opprørsstyrker. På den andre siden kunne de velge å konsentrere sine styrker i store forband for å best kunne forsvare seg mot Nordalliansen. Da ble de imidlertid svært sårbare for luftangrep. Dette var de alliertes oppskrift på de fleste taktiske suksessene under første fase av OEF.

Spesialstyrker skal i utgangspunktet kunne operere selvstendig på fiendtlig territorium og uten etablert infrastruktur. Det kan imidlertid være svært krevende og farefullt. Under OEF gav Nordalliansen spesialstyrkene beskyttelse, logistikkstøtte, etterretningstøtte og bidro med lokalkunnskap om terreng, infrastruktur og lignende (Andres, et al., 2005, s. 127). Denne uvurderlige støtten bidro til at spesialstyrkene kunne konsentrere seg om lede allierte luftangrep på Taliban. Nordalliansen på sin side hadde også nytte av samarbeidet med spesialstyrkene. I tillegg til luftstøtte bistod spesialstyrkene Nordalliansen med medisinsk hjelp til skadde soldater og anmodet om å få fløyet inn nødvendige forsyninger. Det var spesielt behov for vinterbekledning, støvler, tepper og ammunisjon (Boot, 2006, s. 371). Den gjensidige støtten gjorde begge parter mer effektive i kampen mot Taliban.

I de fleste analyser etter første fase av OEF har det vært rettet mest oppmerksomhet mot det taktiske nivå og spesielt effekten presisjonsstyrte våpen hadde på de talibanske styrkers kampevne og -vilje ved fronten. I artikkelen "Winning with Allies" av Andres, Wills og Griffith Jr hevdes det imidlertid at kampanjen må også sees på utover det taktiske nivået for å kunne forklare suksessene.

For å kunne samordne innsatsen ved de forskjellige frontavsnittene i Afghanistan, hadde Taliban forstått viktigheten av operasjonell mobilitet, det vil si evne "... til å forflytte seg innenfor et operasjonsområde ved hjelp av sine egne plattformer eller andre transportressurser." (FFOD, 2007, s. 172). For Taliban innebar det å kunne forflytte avdelinger fra eksempelvis Kabul eller Kunduz for å forsterke forsvaret av Mazar-e Sharif. Taliban hadde utplassert sine styrker i ett nettverk slik at de kunne forflytte styrkene hurtig mellom de ulike frontavsnittene. Et slikt system fordret imidlertid at talibanledelsen hadde evne til å kommunisere med sine avdelinger og transportressurser til å forflytte hele avdelinger over store avstander.

Allierte fly og spesialstyrker ble svært effektive i å lokalisere og ødelegge fiendtlige sambandssystemer. Taliban mistet derfor etter kort tid evne til å kommunisere med sine styrker. Gjennom avlytting av samtaler mellom Talibans hovedkvarter i Kabul og talibanske styrker i nord, fikk Nordalliansen også nyttig informasjon. Blant annet fikk de rede på at 700 talibanske styrker fra Kabul og forsyninger fra Kunduz skulle sendes til Mazar-e Sharif for å forsterke

fronten (Schroen, 2007, s. 328). Forflytningene ble imidlertid utfordrende for Taliban fordi amerikanske fly bombet tropper og forsyninger på vei til fronten. Nesten enhver forflytning av personell, stridsvogner eller artilleri ble fanget opp av amerikanske overvåkingsfly eller satellitter og angrepet før de rakk å forsterke andre avdelinger.

Kombinasjonen moderne overvåkingsteknologi, presisjonsstyrte våpen og spesialstyrker satte således en stopp for Talibans operasjonelle mobilitet. Dette kombinert med de taktiske dilemma Taliban ble stilt overfor ved fronten, ble svært avgjørende for utfallet av første fase av OEF.

2.2.4 Videre fremgang

Anvendelse av den afghanske modellen markerte et vendepunkt i kampen mot Taliban. Etter Mazar-e Sharifs fall ble bombingene av Talibans styrker ved de øvrige frontene intensivert. Mot slutten av oktober 2001 var hele 80 prosent av tilgjengelige allierte kamp- og bombefly avgitt til direkte støtte av Nordalliansen (Andres, et al., 2005, s. 135). Fahims styrker, under ledelse av General Bariullah Kahn, klarte omsider å bryte gjennom Talibans forsvarsposisjoner ved Takhar-fronten. På ettermiddagen den 11. november tok de tilbake kontrollen over byen Talaqan (Schroen, 2007, s. 358). Gjenerobring av Mazar-e Sharif og Talaqan førte til at Taliban måtte kjempe på to fronter. Det satte Taliban i en klemme i området rundt byen Kunduz, og mange trakk seg tilbake sydover langs veiakser og over den åpne Shomali-sletten vest av Kabul. (Berntsen & Pezzullo, 2006, ss. 142-143). Flere trakk også opp i fjellene sørvest av Kabul ved grensen til Pakistan og gjemte seg i huler og underjordiske komplekser.

En etter en ble de tidligere Taliban-kontrollerte byene i nord gjenerobret av Nordalliansen og i løpet av få dager hadde Nordalliansen vunnet tilbake kontrollen over nesten halve Afghanistan. Den 12. november marsjerte Nordalliansen inn i Kabul og overtok byen dagen etter. Den 6. desember 2001 forlot Talibans leder, Mullah Omar, og øvrige tjenestemenn byen Kandahar. Det markerte slutten på Talibans styre av Afghanistan.

2.3 Hva er nytt med den afghanske modellen?

I en tale den 11. desember 2001 sa President Bush at, "This combination – real-time intelligence, local allied forces, special forces, and precision air power – has never really been used

before.”(Kagan, 2006, s. 306). I tillegg til President Bush har flere hevdet at den afghanske modellen er et nytt konsept innen krigføring. Imidlertid er det ikke første gang at amerikansk spesialstyrker og luftmakt har støttet og kjempet sammen med lokale styrker i en konflikt. Under Vietnam-krigen benyttet USA lokale styrker fra Laos i forsøket på å redusere flyten av nordvietnamesisk materiell inn til Sør-Vietnam. I 1965 hadde de såkalte ”Ho Chi Minh Trails”, som gikk fra Nord-Vietnam via Laos og over til Sør-Vietnam, blitt den viktigste transportrute for å etterforsyne nordvietnamesiske styrker i sør. Av politiske årsaker ønsket ikke USA å sette inn konvensjonelle bakkestyrker for å stoppe forsyningsruten og det var også innført selvpålagte restriksjoner mot å krysse grensen fra Sør-Vietnam til Laos. Military Assistance Command Vietnam, som ledet bakkeoperasjonene under Vietnam-krigen, valgte derfor å bruke luftmakt, spesialstyrker og lokale stammemedlemmer fra Laos i forsøket på å stoppe forsyninger langs Ho Chi Minh trails. Spesialstyrkene trente de lokale styrkene til å innhente informasjon og fungere som JTAC for amerikanske og sørvietnamesiske fly. På grunn av språkproblemer ble dette imidlertid ingen suksess. (Rosenau, 2001, s. 15). I tillegg hadde utviklingen av moderne informasjonsteknologi og presisjonsvåpen ikke kommet langt nok til å sikre effektivt samvirke mellom bakke- og luftstyrker. Tett jungel gjorde det også vanskelig å oppdage og følge fiendtlige mål.

Det som imidlertid har blitt ansett som nytt med krigføringen i første fase av OEF, var at spesialstyrker for første gang i historien opererte i en konflikt sammen med lokale styrker og luftmakt, men uten støtte fra eller sammen med egne konvensjonelle bakkestyrker. Det var først på et senere tidspunkt i OEF at allierte konvensjonelle bakkestyrker ble innsatt. I tillegg fungerte samvirke mellom de ulike allierte styrkene i OEF svært mye bedre enn i det overnevnte eksempelet fra Vietnam blant annet på grunn av utviklingen innen moderne informasjonsteknologi og presisjonsvåpen. Operasjonskonseptet ble derfor mer effektivt enn man hadde erfart tidligere.

Etter første fase av OEF, pågikk det en debatt i USA hvorvidt det amerikanske forsvaret skulle restruktureres med tanke på å videreutvikle den afghanske modellen. Tilhengere av den afghanske modellen hevdet at den representerte fremtidens måte å føre krig på og at den burde

være den nye malen for amerikansk forsvarsplanlegging (Biddle, 2002, s. iv). Den afghanske modellen var også i tråd med forsvarsminister Rumsfelds visjon om å transformere det amerikanske forsvaret til å kunne respondere hurtigere på trusler ved blant annet å utnytte mulighetene som lå i informasjonsteknologi (Boot, 2006, s. 360). Transformasjonen ville kunne medføre store kutt i bevilgninger til blant annet amerikanske bakkestyrker og en større satsning på luftmakt og spesialstyrker. Rumsfelds visjon møtte derfor stor motstand i deler av det amerikanske forsvaret og mange var svært skeptiske til den afghanske modellen som operasjonskonsept.

2.4 Begrensninger med den afghanske modellen

De fleste er enige om at den afghanske modellen som operasjonskonsept var en suksess i første fase av OEF. Bare ved hjelp av lokale styrker, 110 paramilitære fra CIA, 316 spesialstyrker og luftmakt klarte man ila få dager å bekjempe Taliban og ta tilbake kontrollen over de nordre delene av landet (Woodward, 2002, s. 314). Suksessen overgikk Bush-administrasjonens forventninger og det medførte diskusjoner om “the new American way of war” ville bli den nye modellen for hvordan USA ville føre krig i fremtiden (Kagan, 2006, s. 305).

I denne delen av studien skal jeg imidlertid vise at den afghanske modellen ikke er fullkommen. Gjennom tre eksempler fra operasjonene i 2001 skal jeg redegjøre for noen av modellens begrensninger. De tre eksemplene er hentet fra *Talibans fluktfase*, fra *kampene i Tora Bora-fjellene* og fra *overgangen til en stabiliseringsfase* i den militære operasjonen i Afghanistan.

2.4.1 Al Qaida på flukt - En gylden mulighet går tapt

To av hovedmålsettingene med første fase av OEF var å bekjempe Al Qaidas styrker i Afghanistan og drepe eller fange Osama bin Laden. Selv om mange Al Qaida-styrker ble drept eller pågrepet klarte flere å flykte, og man antok at Osama bin Laden fortsatt var i live. Derfor mener mange at man mislyktes med strategien i Afghanistan (Committe on Foreign Relations, 2009, s. (v)) (Kagan, 2006, ss. 301-302). Etter at Taliban og Al Qaida innså at de ikke kunne slå USA og Nordalliansen i ett konvensjonelt slag i nord endret de strategi. Al Qaida og talibanske styrker trakk seg tilbake og gjemte seg i fjellene eller blant lokalbefolkningen. Det har blitt

hevdet at USA ikke var godt nok forberedt på å utnytte mulighetsvinduet som oppstod i tilbaketrekningssfasen, og at USCENTCOM allerede i planleggingsfasen burde identifisert mulige fluktruter for Al Qaida og lagt planer for hvordan de kunne bekjempes eller pågripes (Kagan, 2006, s. 302). Spesielt på den store åpne Shomali-sletten nord av Kabul var Taliban sårbare. Gjennom å sette inn relativt få *regulære infanteristyrker* på et tidlig tidspunkt i konflikten kunne USA blokkert mulige fluktruter som Al Qaida benyttet i sin tilbaketrekning. “The failure to deploy such forces meant that the concentrated al Qaida forces in the north were shattered and dispersed rather than rounded-up.” (Kagan, 2006, s. 303).

På den annen side ville det vært vanskelig å få satt inn regulære bakkestyrker i tide for å blokkere fluktrutene. USA manglet tette diplomatiske forbindelser med flere av de tilstøtende landene til Afghanistan og det medførte store logistikkutfordringer å ikke ha tilgang til havner og baser. Regulære bakkestyrker er personellintensive og materielltunge og har et stort behov for etterforsyninger når styrkene er etablert i et operasjonsområde. Man var derfor avhengig av å ha baser utenfor Afghanistan slik at personell og materiell kunne transporteres landeveien inn til Afghanistan. Spesialstyrker og luftstyrker har imidlertid ikke samme behov. De allierte spesialstyrkene kunne operere selvstendig uten særlig logistikkstøtte fra egen organisasjon og Nordalliansen kunne forsyne dem med enkle behov som mat, vann og transportstøtte.

To av luftstyrkers grunnleggende egenskaper er rekkevidde og hastighet. De var derfor ikke avhengig av baser i umiddelbar nærhet av Afghanistan selv om dette ville vært en fordel for å øke rekkevidden og tilstedeværelsen til flyene. Gjennom anvendelse av luftmakt og spesialstyrker kunne USA således omgå problemene de hadde med baser i land som grenset til Afghanistan.

I tillegg til de logistiske utfordringene var det ikke politisk vilje til å sette inn regulære bakkestyrker. Bush-administrasjonen fryktet å ende opp i en ny hengemyr slik USA gjorde i Vietnam på 1970-tallet. Afghanistan var beryktet for å være “the graveyard of the empires” etter at både Storbritannia og Sovjetunionen ble ydmyket i henholdsvis det 19. og det 20. århundre (Boot, 2006, s. 353). USA var redd for at en bakkeinvasjon ville fremkalle samme motreaksjoner som både Storbritannia og Sovjetunionen møtte da de invaderte Afghanistan (Kagan, 2006, s.

294). For å unngå å gjenta deres krigsfadeser satset derfor USA på å gjennomføre et helt annet krigføringskonsept. USA ville ha et langt mindre fortavtrykk i Afghanistan enn Sovjetunionen hadde på 1980-tallet og kun hvis strategien med å bruke Nordalliansen mislyktets, ville President Bush sette inn konvensjonelle bakkestyrker. (Boot, 2006, s. 353) (Woodward, 2002, s. 53).

Militæranalytiker Kagan hevder imidlertid at det var en feil vurdering å frykte denne motreaksjonen fordi, i motsetning til Storbritannia og Sovjetunionen, hadde USA en helt annen målsetting. Britenes invasjoner hadde “imperial conquest” som målsetting, mens Sovjetunionen invaderte for å støtte et styre som var svært upopulært i landet. USAs styrker hadde derimot støttet et opprør som hadde stor støtte i befolkningen og afghanerne mottok bakkestyrkene som frigjørere og ikke erobrere da de endelig ble satt inn (Kagan, 2006, s. 295).

USAs uvillighet til å sette inn regulære bakkestyrker på et tidligere tidspunkt i konflikten kan ha ført til at man ikke fikk drept Osama bin Laden under fluktfasen og kan være en årsaksforklaring på mange av utfordringene man står overfor i Afghanistan i dag. Sikkerhetssituasjonen har ikke bedret seg siden 2002 og USA har per 2011 flere styrker i Afghanistan en noen sinne. Det er derfor et paradoks at strategien (den afghanske modellen) som i utgangspunktet skulle forhindre at man endte opp i en ny hengemyr, snarere har bidratt til enn forhindre dette. (Committe on Foreign Relations, 2009, s. 19).

2.4.2 Kampene i Tora Bora-fjellene - Osama bin Laden unnslipper?

Det har blitt hevdet at styrkene til Taliban ble overkjørt fordi de var ukyndige og lite motiverte. Mot bedre trente og motiverte Al Qaida motstandere var utfallet av kamphandlingene mer usikkert. Dette til tross for at Nordalliansen hadde amerikanske spesialstyrker og luftmakt på sin side også her. Biddle hevder i sin artikkel at den afghanske modellen derfor ikke vil være relevant i enhver konflikt fordi man ikke kan forvente at de lokale styrkene alltid har den samme treningsstandard og motivasjon som sine motstandere. Der de lokale styrkene er underlegne sine motstandere vil det derfor fortsatt kunne være behov for å sette inn amerikanske bakkestyrker. Likevel hevder han at denne form for krigføring kan være effektiv dersom “...we enjoy local allies with the needed skills and motivation,...”(Biddle, 2002, s. viii).

Året etter at Biddles artikkel ble utgitt (i 2003) anvendte USA den afghanske modell under Irak-krigen, Operasjon Iraqi Freedom (OIF). I USAs opprinnelige plan skulle 4. infanteridivisjon innsettes i Nord-Irak, men fordi Tyrkia i siste liten nektet USA å benytte baser i landet, ble planen skrinlagt. På grunn av de ekstreme omstendighetene og tidspress var luftmakt og spesialstyrker eneste alternativ som erstatning for 4. infanteridivisjon. 50 spesialstyrkelag fikk ordre om å infiltrere Nord-Irak og integrere seg med de lokale kurdiske opprørsstyrkene, ”Peshmerga”. Selv om det er vanskelig å sammenligne de to konfliktene, er det mange likhetstrekk mellom operasjonskonseptene som ble anvendt i Irak i 2003 og i Afghanistan i 2001. Kurderne var også numerisk underlegne, hadde mindre tungt artilleri og de manglet offensive kompetanse. Likevel klarte de, gjennom støtte fra amerikanske spesialstyrker og luftmakt, å binde opp og påføre Iraks 13. Infanteridivisjon store tap. Sannsynligvis ville en mekanisert infanteridivisjon kunnet bekjempe irakerne i nord hurtigere, men det hadde sannsynligvis kostet flere amerikanske liv. Spesialstyrkene mistet ingen. I tillegg fikk man frigjort konvensjonell kampkraft (4. Infanteridivisjon) fra nord som kunne settes inn i andre områder av Irak (Andres, et al., 2005, ss. 141-144).

Erfaringen fra både første fase av OEF og OIF har således vist at den afghanske modellen var effektiv og kan være relevant som operasjonskonsept for fremtidige konflikter. Likevel bør man være klar over at i begge konfliktene hadde både Nordalliansen og kurderne i Nord-Irak samme overordnede målsetting som USA, det å fjerne henholdsvis Taliban og Saddam Hussein fra makten. De lokale opprørsstyrkene var derfor svært motivert og offervillige i kampen for å velte de sittende regimene. Kritikere av den afghanske modellen hevder imidlertid at man ikke alltid kan forvente at lokale styrker nødvendigvis har samme politiske eller militære målsettinger som en selv. Kampene i Tora Bora fjellene i desember 2001 blir ofte trukket frem som et eksempel på at anvendelse av lokale styrker ikke nødvendigvis fører til suksess.

Etter at Nordalliansen tok tilbake makten flyktet Al Qaida og Taliban til fjellområdene Tora Bora som ligger sørvest av Kabul mot grensen til Pakistan. Selv om man ikke kan være sikker pekte de fleste etterretninger på at Osama bin Laden opphold seg i dette området helt frem til ca midten av desember 2001. “All source reporting corroborated his presence on several days from

9-14 December,...” (Committe on Foreign Relations, 2009, s. 3). Tora Bora distriktet ligger omtrent 50 km sørøst av byen Jalalabad og er et område på omtrent 100 kvadratkilometer. Terrenget er svært ulendt med trange daler og snødekkede fjell på over 4000 meter. Under krigen mot Sovjetunionen på 1980-tallet benyttet Osama bin Laden området som tilfluktsted og bygget et nettverk av tunneler mellom nye og allerede eksisterende naturlige huler i området.

I jakten på Osama bin Laden og de antatt 1000-1500 Al Qaida soldatene som oppholdt seg i Tora Bora anvendte USA omtrent 90 spesialstyrker, luftmakt og lokale styrker. I tillegg skulle bin Ladens eventuelle forsøk på å rømme til Pakistan stoppes av pakistanske grensestyrker. USA hadde alliert seg med to relativt små krigsherrer fra området rundt Jalalabad. Man håpet å oppnå samme suksess med den afghanske modellen som man gjorde i det øvrige slagene nord i Afghanistan. Imidlertid viste kampene i Tora Bora at både kvaliteten og motivasjonen til de lokale styrkene ikke kunne sammenlignes med de positive erfaringene man hadde med Nordalliansen. Amerikanerne klarte heller ikke å opprette de samme tette båndene som man hadde med Nordalliansen og de to lokale krigsherrene stolte verken på hverandre eller på de amerikanske styrkene. Å bruke Nordalliansen i Tora Bora var heller ikke et alternativ. Deres målsetting var å overta kontrollen av Afghanistan etter Taliban, ikke å rykke videre frem østover mot Jalalabad og følge etter Al Qaida i fjellene.

En forutsetning for å kunne bekjempe Al Qaida i fjellene var tilstedeværelse døgnet rundt for å kunne overvåke deres bevegelser, redusere deres handlefrihet og bekjempe dem i hulene. Bombing fra luften var ikke spesielt effektivt og tilstrekkelig for å ramme Al Qaida som kunne ligge gjemt over 100 meter inne i fjellet. Det ble imidlertid utfordrende med kontinuerlig tilstedeværelse i fjellene fordi de lokale styrkene nektet å oppholde seg der etter mørkets frembrudd. Flere av soldatenes lojalitet lå hos Osama bin Laden og mange hadde støttet det tidligere Taliban-regimet. De hadde derfor ikke samme motivasjon som spesialstyrken for å kjempe i mørket. Det hevdes også at de lokale styrkene samt pakistanske grensesoldater tillot Osama bin Laden og hans tilhengere å flykte over til Pakistan og USA mistet en gylden mulighet til å nå en av sine hovedmålsettinger med å drepe eller fange Osama bin Laden. (Committe on Foreign Relations, 2009, ss. 4-13). Det er bred enighet i USA om at den største fadese med

OEF var "...the failure of the United States and its allies to capture or kill Osama bin Laden and the rest of the Al Qaida leadership at Tora Bora." (Krause, 2008, s. 645). Osama bin Laden fortsatte å være den ideologisk lederen av Al Qaida i mange år og en inspirasjonskilde til muslimske terrorister over hele verden.

Peter Kraus skriver i sin artikkel, " *The Last Good Chance: A reassessment of U.S Operations at Tora Bora*", at amerikanske regulære bakkestyrker kunne vært satt inn i Tora Bora selv om det var store logistiske utfordringer. Han sier videre at USA burde forlatt den afghanske modellen og anvendt egne regulære bakkestyrker i en "largescale block and sweep operation". Det vil si at man burde brukt deler av den regulære bakkestyrken til å rykke frem fra flere retninger for å drive Al Qaida bort fra Tora Borafjellene, mens resten av bakkestyrken skulle blokkere potensielle fluktruter mot grensen til Pakistan. Over 1000 soldater fra 10th Mountain Division var allerede stasjonert på Karshi Kanabad-basen i Uzbekistan og Bagram-basen i Afghanistan og kunne vært fløyet inn i løpet av kort tid. I tillegg ville man i løpet av 18 timer vært i stand til å luftlandsette en hel bataljon fra 82nd Airborne Division til området. Begge avdelingene hadde nødvendige ferdigheter for å drive krig i denne type ulendt terreng og kalde klimatiske forhold. 75th Ranger Regiment som var stasjonert i Oman var kun en tre timers flytur unna området. En bataljon fra dette regimentet kunne også vært satt inn i en slik operasjon (Krause, 2008, ss. 655-657). Man mente at en styrke på 2-3000 personer ville være tilstrekkelig for å starte operasjonen (Committe on Foreign Relations, 2009, s. 17).

Ledere fra CIA og den amerikanske spesialstyrkekommandoen som deltok i kampene i Tora Bora var overbevist om at USA burde satt inn regulære bakkestyrker for å stenge fluktrutene til Pakistan. Dette ble også foreslått flere ganger underveis, men avvist av både utenriksminister Rumsfeld og general Franks. På tidspunktet da forslagene ble fremsendt, hadde USCENTCOM allerede begynt å rette oppmerksomheten mot President Saddam Hussein og en mulig amerikansk invasjon av Irak. Man ønsket av den grunn ikke å forplikte flere styrker til Afghanistan og kampene i Tora Bora ble derfor nedprioritert. (Committe on Foreign Relations, 2009, ss. 12-13).

2.4.3 Overgang til stabiliseringsfasen - er modellen fortsatt relevant?

Etter at Taliban ble drevet på flukt gikk operasjonen inn i en ny fase. Det kan stilles spørsmål om USA var godt nok forberedt på det som ventet dem.

Kagan mener at USAs plan "...contained a number of serious flaws" og at dette skyldes det kaos og hastverk som oppstod rett etter terrorangrepene den 11. september 2001 (Kagan, 2006, s. 293). Planen har hovedsakelig blitt kritisert for at det ikke ble etablert klare politiske målsettinger for hva man skulle gjøre etter at Taliban var fjernet fra makten. Det skapte, "...serious problems for the military operation and, especially, the post-war reconstruction and stabilization effort that is limping along even today." (Kagan, 2006, s. 296). Den opprinnelige planen var rettet mot hvordan USA skulle bekjempe Taliban og Al Qaida militært og alt for lite mot hvordan man skulle etablere en fordelaktig situasjon på bakken etter at jobben var gjort. Dette er noe som generelt kjennetegner amerikansk krigsplanlegging. Kagan uttrykker det slik.

The intense focus on getting the "military part" right, which is an enormously complex and dangerous task itself, frequently overwhelms any thinking about what to do after the victory. Even asking or thinking about that question before operations have begun seems to be hubristic. (Kagan, 2006, s. 298).

I følge frigjorte offentlige dokumenter var det heller ikke klart hvem som skulle ta over makten etter Taliban. Under et møte i det amerikanske sikkerhetsrådet 4. oktober 2001, stilte President Bush følgende spørsmål; "Who will run the country?" (Woodward, 2002, s. 195). Planleggingen var da allerede godt i gang og det var kun tre dager til luftkampanjen skulle iverksettes. Det kan være en indikasjon på at Bush-administrasjonen ikke på forhånd hadde definert en ønsket politisk slutttilstand i Afghanistan før bombeoperasjonene startet. En slutttilstand beskriver den politiske situasjonen som man ønsker etablert når en operasjon er avsluttet. Den må defineres for å kunne utlede politiske målsettinger som videre er en forutsetning for å kunne utlede militære målsettinger samt velge riktig metode og virkemidler.

Etter å ha veltet et sittende regime oppstår det ofte et politisk vakuum med en ustabil sikkerhetssituasjon på bakken. Det skjedde også i Afghanistan i desember 2001. Etter at Taliban var fjernet fra makten endret konflikten karakter. Konflikten var ikke lengre en krig mot

regulære bakkestyrker fra Taliban, men strid mot irregulære styrker fra Al Qaida og Taliban som ønsket å undergrave og true det nye innsatte politiske regime. Ved denne type konflikthåndtering vil spesialstyrker og luftmakt fortsatt kunne spille en viktig rolle i form av å fortsette med offensive operasjoner og militær assistanse. Imidlertid vil det være behov for å dreie mot en mer *stabiliserende* metode. Hensikten med en stabiliserende metode er å senke konfliktnivået, stabilisere situasjonen for å nå politiske mål, redusere menneskers lidelser og støtte humanitær hjelp (FFOD, 2007, s. 64). For å stabilisere situasjonen på bakken kreves det at man har tilstedeværelse av styrker utover et stort geografisk område. Det medfører ofte et behov for store antall militære styrker i tillegg til sivile ressurser. Det få antall spesialstyrkene som inngikk i den afghanske modellen var ikke dimensjonert for å kunne gjennomføre den stabiliserende metoden. Den afghanske modellen var således ikke egnet for den nye situasjonen som hadde oppstått etter at President Karzai og hans nye styresettet var innsatt.

President Bush ønsket heller ikke å bruke sine militære styrker til nasjonsbygging etter at første fase var over. (Woodward, 2002, s. 237). Han håpet på en rask løsning på konflikten og ønsket å trekke sine militære styrker ut etter at Taliban var fjernet fra makten.

2.5 En oppsummering av den afghanske modellen

Kapittel to i denne studien har redegjort for kjennetegnene ved den afghanske modellen. Kort oppsummert er den afghanske modellen et operasjonskonsept som ble utviklet for første fase av OEF i 2001. USA utnyttet lokale afghanske opprørstyrkers kampkraft i kampen mot Taliban og Al Qaida. På denne måten unngikk USA å sette inn egne konvensjonelle bakkestyrker. De lokale styrkene var i all hovedsak fra Nordalliansen, men også fra det pashtunske motstandsmiljøet i sør. Allierte spesialstyrker ble satt inn på bakken i Afghanistan og kjempet side om side med de lokale styrkene. Spesialstyrkenes hovedoppgave var å lokalisere og identifisere bakkemål og tildele disse videre til allierte kamp- og bombefly for presisjonsengasjement. Gjennom utnyttelse av moderne informasjonsteknologi ble samvirket mellom lokale styrker, spesialstyrker og luftmakten svært effektivt og i løpet av få dager klarte Nordalliansen å vinne tilbake kontrollen over store deler av Afghanistan.

Gjennom mange år forut for konfliktens start hadde CIA pleiet sitt forhold med opprørstyrker i nord. Det langsiktige forholdet som var etablert var avgjørende for at amerikanske spesialstyrker kunne integreres med de lokale styrkene. I tillegg klarte man gjennom amerikansk diplomati å få tillatelser til å benytte luftrommet i de omkringliggende landene slik at luftmakt fikk tilgang til operasjonsområdet. Dette var sentralt for å legge forholdene til rette for de militære virkemidlene i Afghanistan.

Til tross for de alliertes suksess i første fase av OEF har studien også vist at modellen har enkelte svakheter og begrenset relevans i enkelte konfliktsituasjoner. Den afghanske modellen er først og fremst et formålstjenelig operasjonskonsept i situasjoner hvor:

- 1) Det ikke eksisterer forhåndsplaner eller man har god tid til planlegging, men man ønsker å reagere hurtig.
- 2) Det er behov for et minst mulig fotavtrykk og ikke ønskelig å sette inn store regulære bakkestyrker.
- 3) Det ikke er behov for å kontrollere landområdet og beskytte befolkningen.
- 4) Operasjonsområdet er vanskelig tilgjengelig og det er store logistiske utfordringer.
- 5) Man ønsker lavest mulig risiko og minimalisere faren for tap av egne soldaters liv.

2.5.1 Hvilke kriterier var avgjørende for suksess i 2001?

Studien har identifisert seks kriterier som var avgjørende for at de allierte hadde suksess med den afghanske modellen som operasjonskonsept i første fase av OEF (i 2001). Kriteriene er ikke nødvendigvis universelle. Det er med andre ord ikke gitt at man oppnår suksess i en fremtidig konflikt selv om de samme kriteriene blir oppfylt. Hver enkelt situasjon må vurderes hver for seg og operasjonskonseptet må tilpasses den nye konflikten. Det er likevel nyttig å identifisere slike kriterier som et *utgangspunkt for drøfting* av modellens relevans i andre sammenhenger.

Kriteriene er delt inn i hovedkategoriene ikke-militære og militære evner.

Det *første* suksesskriterium var USAs evne til å legge press på Afghanistans naboland for å få tilgang til baser og benytte luftrommet deres. Det er ikke tilstrekkelig å kun være i stand til å

bruke de fysiske virkemidler som militærmakt representerer. En stat må i tillegg ha evne til å legge forholdene til rette slik at militære virkemidler kan anvendes. Dette oppnås ofte gjennom bruk av ikke-militære virkemidler som diplomati, internasjonale relasjoner og økonomiske virkemidler.

USA hadde ingen nære allierte i landene som grenset til Afghanistan. Iran ligger vest av Afghanistan, Kina og tre tidligere sovjetrepublikker i nord, Pakistan i sør og øst, og det nærmeste havområdet, Det indiske hav, lå mer enn 500 km unna. Det ble tidlig klart at luftmakt og spesialstyrker ville få en og avgjørende rolle for den planlagte operasjonen. Imidlertid var det behov for å kunne operere ut fra baser i nærheten og man trengte klarering for å benytte luftrommet over landene som grenset til Afghanistan. Uten disse forutsetningene ville det bli utfordrende for USA å anvende militærmakt i Afghanistan for å nå politiske målsettinger. Gjennom ulike former for påvirkning klarte imidlertid USA å skaffe baser og nødvendige luftromsklareringer.

Pakistan godkjente alle de syv krav som USA stilte. Det gav USA tilgang til flybaser, luftrom, havner, grensen til Afghanistan og etterretninger. (Woodward, 2002, s. 59).

USA hadde diplomatiske relasjoner med Usbekistan og fikk ganske tidlig i planleggingsfasen tillatelse til å benytte en flybase øst av byen Karshi. Imidlertid slet USA med å få tillatelse til å benytte luftrommet over Tadsjikistan som var nødvendig for å kunne fly CIA personell og spesialstyrker trygt inn til områder i Afghanistan kontrollert av Nordalliansen. USA ba derfor President Putin i Russland om hjelp til å påvirke Tadsjikistan, som var en nær alliert, slik at luftrommet og eventuelt baser kunne benyttes (Woodward, 2002, s. 118). USA hadde heller ingen diplomatiske relasjoner med Iran og man forsøkte derfor å opprette et samarbeid med de små nasjonene Oman, De arabiske emirater og Bahrain i Den persiske golf. Fra disse nasjonene kunne USA iverksette luftangrep eller andre offensive militære operasjoner.

Det *andre* suksesskriterium for den afghanske modellen i 2001 var USAs evne til å opprette kontakt og samarbeide med viktige maktpersoner blant opprørsgruppene i Afghanistan. Dette kriterium representerer også en ikke-militær evne. CIAs involvering i Afghanistan startet allerede i 1978 og var et ledd i USA sin oppdemningspolitikk mot kommunismen. I 1979

invaderte Sovjetunionen Afghanistan og President Carter gav ordre om å iverksette et program som skulle støtte mujahedinske motstandsgrupper med militært utstyr, humanitær bistand og milliarder av dollar i kontanter. I utgangspunktet skulle Pakistan være ansvarlig for å fordele denne støtten. Imidlertid ble USA tidlig klar over at Pakistan kun støttet enkelte mujahedinske grupper som et ledd i å oppnå egne langsiktige politiske målsettinger. CIA utviklet derfor unilaterale avtaler med ledere av andre grupperinger som kjempet hardt mot Sovjetunionen, mens som ikke fikk støtten fordelt fra Pakistan (Schroen, 2007, s. 48). I 1989 var krigen over og Sovjetunionen trakk seg ut av Afghanistan. På samme tid valgte USA å stenge sin ambassade i Kabul og CIAs støtte til Mujahedin ble avsluttet. Til tross for stengingen av ambassaden og USAs reduserte engasjement i Afghanistan utover 1990-tallet fortsatte enkelte CIA-offiserer å opprettholde kontakt med tidligere mujahedinledere, deriblant Masood. Etter at Osama bin Laden flyttet til Afghanistan i 1996 og Taliban tillot Al Qaida å trene sine styrker med henblikk på fremtidige terroristaksjoner, rettet USA igjen oppmerksomheten mot Afghanistan. I jakten på Osama bin Laden og hans nettverk intensiverte CIA sin virksomhet i landet og var blant annet i kontakt med Masood og Nordalliansen. CIAs kontinuerlige kontakt med Nordalliansen var et helt avgjørende suksesskriterium for at den afghanske modellen kunne utvikles og for suksessene man oppnådde i første fase av OEF.

Det *tredje* suksesskriterium var evne til å projisere makt. De allierte flystyrkene hadde evne til å holde kontinuerlig luftdekning over de lokale bakkestyrkene selv om Afghanistan lå svært utilgjengelig til. Det krevde et stort antall fly med lang rekkevidde, lufttankingskapasitet og evne til å etablere baser i nærheten av operasjonsområdet.

I følge militærteoretiker Benjamin Lambeth var de langttrekkende bombe- og kampflyene med presisjonsvåpen en avgjørende faktor for resultatene man oppnådde i første fase av OEF. Fra den 7. oktober til den 23. desember 2001 ble hele 6500 offensive luft-til-bakke tokt gjennomført og omtrent 17500 bomber ble sluppet på ulike mål i Afghanistan. (Lambeth, 2009, s. 270) (Cordesman, 2002, s. 5). For å kunne gjennomføre så mange tokt hadde USA stasjonert mellom 400 og 500 fly av ulike slag i regionen. Understøttelse av flyene krevde et omfattende bakkebasert støtteapparat. Logistikk i form av teknisk vedlikehold, flyoverhaling, reparasjoner,

etterforsyning, materiellbestilling og håndtering av våpen på flyene var helt avgjørende for at USA kunne projisere luftmakt i den grad de gjorde. Både på flybaser og hangarskip krevdes det i tillegg en rekke funksjoner for at flyene skulle kunne operere effektivt og sikkert. Alt fra flytrafikkjeneste, vakthold og sikring, brannberedskap, sanitet til forpleining.

USA hadde innledningsvis ikke baser i grenselandene til Afghanistan og det var derfor lang distanse til operasjonsområdet. Uten langtrekkende bombefly og droner samt muligheten for kampfly til å fylle drivstoff i luften hadde de allierte luftstyrkene ikke vært i stand til å dekke et 24 timers tidsvindu over Nordalliansen og egne spesialstyrker. Tankfly var derfor en viktig styrkemultiplikator og avgjørende for at luftoperasjonene kunne gjennomføres. I tillegg til økt rekkevidde kunne kampflyene også holdes lengre i luften direkte over operasjonsområdet og dermed redusere tiden fra et bakkemål ble oppdaget til selve flyangrepet kunne utføres.

Evne til presisjonsengasjement er det *fjerde* suksesskriterium for den afghanske modellen. Presisjonsengasjement handler om evne til å oppdage, posisjonsbestemme, identifisere, følge og treffe målet med stor presisjon, samt evne til å vurdere effekten av selve angrepet i etterkant. I tillegg er det vesentlig at engasjementsprosessen gjøres så raskt som mulig for å opprettholde høyt tempo i operasjonen samt at man har evne til å bekjempe oppdukkende mål selv om det er liten tid tilgjengelig. Det krever blant annet at beslutningstakerne har en høy grad av situasjonsbevissthet.

Under første fase av OEF var nesten 60 prosent av alle leverte våpen presisjonsstyrte. Det var en vesentlig økning fra Operasjon Allied Force (OAF) i Kosovo to år tidligere hvor kun 29 prosent av flybombene var presisjonsstyrte. (Lambeth, 2009, ss. 270-271). Det største fremskrittet var likevel at de fleste fly kunne bære og levere satellittstyrte våpen. Med satellittstyrte våpen fikk man evne til treffe flere mål på bakken samtidig med stor presisjon, selv om flygeren ikke hadde dem i syne. Målene kunne plukkes ut av spesialstyrker eller av allierte overvåkingsfly. Skyer ble således ikke lenger en begrensende faktor og man kunne opprettholde et større tempo i operasjonene. I tillegg reduserte bruk av presisjonsstyrte våpen faren for utilsiktet skade på tredjepart. Utilsiktet skade kan både være i strid med krigens folkerett og kunne skape stor motstand i hjemlig amerikansk opinion og blant den afghanske befolkning. President Bush var

personlig engasjert i denne problematikken. Han ønsket å skåne den afghanske sivilbefolkning og infrastruktur i størst mulig grad for å unngå at krigen ble oppfattet som en krig mot afghanerne selv eller religionen islam (Lambeth, 2009, s. 273).

Luftoperasjonene ble planlagt og ledet fra et hovedkvarter, Combined Air Operations Centre, på Prince Sultan Airbase i Saudi Arabia. Hensikten med å sentralisere den operative ledelsen var å opprettholde høyest mulig situasjonsbevissthet slik at luftstyrkene kunne anvendes effektivt og engasjementsprosessen kunne gjennomføres hurtig. Konflikter vil imidlertid alltid være preget av usikkerhet og kaos som gjør det vanskelig å opprettholde situasjonsforståelse og ta riktige og raske beslutninger. For å minimalisere usikkerheten prøvde man å utnytte moderne informasjonsteknologi og andre organiseringsformer. Under OEF hadde man for første gang i moderne krigshistorie kontinuerlig overvåking av stridsområdet. (Lambeth, 2009, s. 271). Bemannede- og ubemannede fly og satellitter med ulike sensorer gav stridskritiske etterretninger og målinformasjon døgnet rundt.

For å gi alle beslutningstakere en best mulig situasjonsbevissthet, ble all innhentet informasjon satt sammen til et "bilde" og distribuert gjennom et sikkert nettverk. Det gav de militære sjefene bedre situasjonsforståelse, fleksibilitet og bedre evne til presisjonsengasjement. Blant annet hadde de muligheten til umiddelbart å evaluere virkning av de siste angrepene som var utført, eller gi nye oppdrag til fly som var i området. Under den første Golfkrigen i 1991 var det eksempelvis normalt at det tok 72 timer å planlegge et flytokt og målet som skulle bombes var alltid kjent for flygeren før avgang. Under OEF derimot var den mest normale prosedyren at flygeren tok av, fløy i en generell retning og ventet på instruksjoner underveis om hvor bombene skulle slippes (Boot, 2006, s. 363). Kun 20 prosent av alle gjennomførte luftangrep i denne fasen var forhåndsplanlagt. Resten fikk tildelt sitt mål etter at de kom i luften (Lambeth, 2009, s. 272). Gjennom utnyttelse av moderne informasjonsteknologi kunne man derfor angripe oppduggende mål hvor det var liten tid tilgjengelig og en 72 timers planleggingssyklus ikke var formålstjenelig. Det ble viktig å utnytte de korte mulighetsvinduene som oppstod, fordi det ofte var kort tid fra et Al Qaida medlem ble oppdaget til det forsvant igjen blant den afghanske sivilbefolkningen eller i skjul et annet sted.

Spesialstyrkenes evne til å operere selvstendig og samarbeide med lokale opprørstyrker er det *femte* suksesskriterium for den afghanske modellen. Til tross for at vestlig og amerikansk militærmakt har vært teknologisk overlegen i flere år, har krigshistorien vist at man ved hjelp av enkle virkemidler og metoder kan utligne overtaket. Under Kosovo-krigen i 1999 klarte eksempelvis serberne å kamuflere store deler av sitt tunge militære utstyr i felt og forhindret dermed at det ble bombet av allierte fly (Boot, 2006, s. 361). Dette til tross for at de allierte var i besittelse av presisjonsstyrte våpen og avanserte sensorer på fly og satellitter som gav dem et unikt overblikk. En av lærdommene fra Kosovo-krigen var at soldaters tilstedeværelse på bakken fortsatt er nødvendig, blant annet for å kunne gi nøyaktig posisjon på mål som er vanskelig å oppdage med sensorer ovenifra (Boot, 2006, s. 362).

Talibans stillinger kunne også være godt kamuflert og vanskelig å oppdage fra luften. Etter at CIA og de amerikanske spesialstyrkene ble integrert med Nordalliansen, startet de umiddelbart å kartlegge og posisjonsbestemme stasjonære mål som skulle nøytraliseres eller ødelegges ved hjelp av luftmakt. Lokale opprørsstyrker ble også utstyrt med GPS og opplært til å ta ut posisjoner. Etter at bakkekrigen var i gang og fiendtlige styrker var i bevegelse ble det enda viktigere med en JTAC på bakken som kunne kontrollere og koordinere lufstøtten. Dette for å unngå at egne lokale opprørstyrker ble bombet av alliert luftmakt. I tillegg til å sørge for luftstøtte drev spesialstyrkene med militær assistanse. Spesielt de pashtunske opprørsgruppene i syd var dårlige organiserte og det var derfor behov for at spesialstyrkene tok ansvaret for å støtte, utruste og trene disse. I blant ledet de også opprørsstyrker under oppdrag.

Med spesialstyrker på bakken og høyteknologiske overvåkings- og rekognoseringsressurser i luften ble det utfordrende for de talibanske styrkene å unngå å bli oppdaget. Denne kombinasjonen av menneskelig tilstedeværelse på bakken og høyteknologiske sensorer i luften ble en viktig suksessfaktor i første fase av OEF i 2001.

Evne til samvirke mellom fly og JTAC, også kalt interoperabilitet var det *sjette* og siste kriterium som ledet til suksess med den afghanske modellen i 2001. Med interoperabilitet menes at man har "Evne til samhandling, eksempelvis mellom forsvarsgrener, med andre lands militære styrker, eller med relevante deler av sivil sektor." (FFOD, 2007, s. 169). Historisk sett er det ikke

nytt at flygere og bakkestyrker har samarbeidet tett. Det var imidlertid først på 1990-tallet at den teknologiske utviklingen hadde kommet langt nok til å fullt kunne utnytte dette. Teknologiske nyvinninger muliggjorde effektiv samhandling mellom JTAC og flyger under første fase av OEF. JTACen hadde fått kraftigere samband med lengre rekkevidde og det var kryptert for å hindre at kommunikasjon mellom flyger og JTAC ble kompromittert. I tillegg var de utstyrt med avanserte karthjelpemidler og laser for å ta ut nøyaktige koordinater for presisjonsengasjement.

Gjennom bruk av krypterte satellitt-telefoner og bærbare datamaskiner med satellitt modem, var spesialstyrken også koblet til samme nettverket som øvrige aktører som deltok i konflikten, selv om de beveget seg rundt i fjell og daler i Afghanistan. Således kunne de kommunisere med beslutningstakere i hovedkvarterene og flyene samtidig. Det var spesielt viktig i situasjoner hvor det var tvil om engasjementsreglene tillot at man bombet et oppdukkende mål og klarering fra en høyere beslutningsmyndighet var nødvendig.

Det var imidlertid ikke tilstrekkelig at teknologien var interoperabel. JTACene i Afghanistan måtte også være i stand til å kunne operere med alle de ulike flytypene i operasjonsområdet samt kjenne til egenskaper og virkning på alle våpnene som flyene kunne ha med seg. Felles prosedyrer, taktikk, standarder samt samtrening i fredstid før krigen startet, var derfor helt vesentlig for at man oppnådde et effektivt samvirke under OEF.

3 Den afghanske modellens relevans for det norske forsvaret

Denne delen av studien vil drøfte om det er elementer i den afghanske modellen som kan være relevant for det norske Forsvaret. Kapittelet vil være *tredelt*.

Første del av kapittelet skal undersøke Norges evne til å anvende *ikke-militære* virkemidler. I kapittel tre ble det identifisert to avgjørende ikke-militære kriterier som ledet til USAs suksess med den afghanske modellen i 2001. Kriteriene var:

- 1) *Evne til legge press på Afghanistans naboland for å få tilgang til baser og benytte deres luftrom.*
- 2) *Evne til å opprette kontakt og samarbeide med opprørstyrker.*

Andre del av kapittelet skal undersøke om Forsvaret har de *militære* kapabilitetene som kreves når den afghanske modell blir anvendt som operasjonskonsept. Det militære bidraget kan enten være enkeltelementer eller som en pakkeløsning med norske kampfly og norske spesialstyrker. I kapittel tre ble det identifisert fire avgjørende militære kriterier som ledet til USAs suksess med den afghanske modellen i 2001. Kriteriene var:

- 3) *Evne til å projisere makt.*
- 4) *Evne til presisjonsengasjement.*
- 5) *Spesialstyrkenes evne til å operere selvstendig og samarbeide med lokale styrker.*
- 6) *Evne til samvirke mellom fly og JTAC (interoperabilitet).*

Siste del av kapittelet skal undersøke om det er sannsynlig at det vil være politisk vilje til å avgi spesialstyrker og/eller kampfly i en internasjonal operasjon i fremtiden hvor den afghanske modellen blir anvendt som operasjonskonsept. Avgjørelser som har blitt tatt i forbindelse med tidligere utenlandsbidrag hvor kampfly og spesialstyrker har deltatt, vil danne utgangspunktet for å drøfte dette.

3.1 Ikke-militære kapasiteter

3.1.1 Evne til å legge press på Afghanistans naboland for å få tilgang til baser

Det *første* kriterium som må være oppfylt for å kunne anvende modellen er evne *til å legge press på Afghanistans naboland for å få tilgang til baser og benytte deres luftrom*. Gjennom diplomatiske og økonomiske virkemidler kan man etablere nødvendig handlingsrom for å kunne anvende de militære maktmidlene. I denne sammenhengen er Norges utgangspunkt som småstat svært forskjellig fra USAs. I 2001 var USA verdens eneste supermakt og de hadde derfor evnen til å påvirke andre stater til å bidra til oppnåelse av egne sikkerhetspolitiske målsettinger. USAs økonomiske posisjon og militære kapasitet gav dem makt og innflytelse i verden noe som medførte betydelig handlingsrom.

Etter angrepene på tvillingtårnene i 2001 klarte USA gjennom en kombinasjon av press og lovnader å få Pakistan til å innfri alle krav som de stilte. Dette til tross for at forholdet dem i mellom hadde vært svært kjølig i lang tid. For USA innebar det først og fremst at de fikk tilgang til fly- og marinebaser og benytte deres luftrom. I tillegg fikk de aksess til grensen til Afghanistan og umiddelbar tilgang til all etterretnings- og immigrasjonsinformasjon. Pakistan måtte også offisielt fordømme angrepene, bryte diplomatiske forbindelser med Taliban og stoppe all logistikkstøtte til Al Qaida. (Woodward, 2002, ss. 58-59).

Det er svært lite sannsynlig at Norge kunne presset eller påvirket Pakistan til å innfri tilsvarende krav. Norge som et lite land i kraft av befolkning, militær kapasitet og økonomi har i utgangspunktet et begrenset evne til å påvirke andre land og legge forholdene til rette for bruk av militærmakt. Brigader Solberg som er nestkommanderende i avdelingen for sikkerhetspolitikk i Forsvarsdepartementet sier at “Vi vil være en ekstrem junior i sånne sammenhenger. Og det kan jeg si fordi vi har prøvd diplomatisk et par steder.” (Solberg, 2011, 8. mars). Norges handlingsrom ligger først og fremst i medlemskap i internasjonale organisasjoner. “I flernasjonale fora som FN, NATO, OSSE og EU søkes egne interesser og mål ivaretatt i forståelse og samvirke med andre stater. På den måten blir kostnadene lavere og legitimiteten høyere.” (Forsvarsdepartementet, 2009, ss. 43-44).

Når det gjelder bruk av militærmakt er det Norges medlemskap i NATO som først og fremst gir mulighet til å få tilgang til baser og luftrom i andre land. I 2002 kunne Norge eksempelvis operere C-130 transportfly og F-16 kampfly fra flybasen som amerikanerne hadde etablert på Manas i Kirgisistan i forbindelse med OEF. Det er lite tenkelig at Norge ville kunne etablert seg på denne basen uten USAs hjelp. På den annen side kan fattige land ha økonomiske incentiver for å la utenlandske styrker benytte baser. Gjennom leie av lokaler og kjøp av varer og tjenester lokalt kan utenlandsk militær aktivitet tilføre lokalsamfunn økonomisk vekst og arbeidsplasser. Norges betalingsevne og -vilje kan således gi muligheter til å påvirke andre nasjoner i enkelte tilfeller.

På grunn av Afghanistans utilgjengelige beliggenhet var evnen til å legge press på omkringliggende land et viktig kriterium for å oppnå suksess i første fase av OEF. Imidlertid kan det være situasjoner i fremtiden hvor geografisk beliggenhet er mindre utfordrende, og evne til å påvirke naboland derfor ikke er et kriterium for å oppnå suksess. Operasjonen i Libya er et godt eksempel på dette. I nord grenser Libya til internasjonalt farvann (Middelhavet), og man er derfor ikke avhengig av overflygingstillatelser fra andre land for å drive luftoperasjoner i Libya. På den annen side er det en fordel å kunne operere fra baser i umiddelbar nærhet til operasjonsområdet. I denne sammenhengen gir Norges NATO medlemskap større handlingsrom. Seks norske F-16 med støttepersonell etablerte seg på flybasen Souda Bay på Kreta for å kunne operere over Libya i forbindelse med implementeringen av FN-resolusjon 1973. F-16 styrken kunne også ha etablert seg og operert ut fra baser på Sicilia eller Sardinia i NATO-landet Italia. Allianserammen gir således både små og større medlemstater økt fleksibilitet.

Man kan uansett konkludere med at Norges evne til å kunne presse andre stater for å få tilgang til baser og benytte deres luftrom er svært begrenset. Vi er derfor helt avhengig av støtte fra allierte for å kunne gjøre dette.

3.1.2 Evne til å opprette kontakt med og samarbeide med opprørstyrker

Det *andre* kriterium for å kunne anvende modellen er *evne til å opprette kontakt med og samarbeide med opprørsgrupper*. CIA hadde opprettholdt kontakt med og pleiet sitt gode

forhold til sentrale maktpersoner i Nordalliansen helt siden krigen med Sovjetunionen. Det langsiktige forholdet som var etablert ble svært viktig når paramilitære styrker fra CIA og spesialstyrker skulle settes inn og integreres med de lokale styrkene. Uten evne til å kunne opprette kontakt med lokale styrker er det lite sannsynlig at man hadde lyktes med den afghanske modellen.

Det er en empirisk utfordring å kunne svare på om Norge har en slik evne fordi kildegrunlaget er utilgjengelig på grunn av høy gradering. Denne type virksomhet foregår ofte i det skjulte, og metoder, kapasiteter og kilder er sårbar informasjon som må beskyttes mot innsyn. Noe informasjon er likevel tilgjengelig, blant annet fra lekkasjer i media, og man har derfor grunnlag for å kunne si noe generelt om dette.

Normalt vil en stat ha flere muligheter for å opprette kontakt med opprørsstyrker. Kontakt kan opprettes gjennom Etterretningstjenesten (E-tjenesten) eller gjennom ulike kanaler i Utenriksdepartementet (UD).

E-tjenestens oppgave er å innhente, bearbeide og analysere informasjon om fremmede stater, organisasjoner og individer såfremt det bidrar til å sikre viktige nasjonale interesser. E-tjenesten skal gi norske myndigheter et beslutningsgrunnlag når norsk utenriks-, forsvars- og sikkerhetspolitikk skal utformes. De skal også gi støtte til norske avdelinger som deltar i internasjonale operasjoner. (Lov om Etterretningstjenesten, 2011). Informasjonen som fremskaffes handler om forhold utenfor Norges grenser. Man må derfor anta at E-tjenesten vil måtte etablere et kontaktnettverk i de stater og områder som er av interesse for Norge. Det vil sannsynligvis også innebære kontakt og samarbeid med ulike grupperinger som står i opposisjon til myndighetene. Å bygge opp et netteværk er tidkrevende og vil derfor kreve et kontinuerlig og langsiktig arbeid i fredstid forut for at en eventuell krise eller konflikt oppstår. Når krisen eller konflikten er i gang kan det være for sent å starte dette arbeidet.

Selv om kildegrunlaget er noe usikkert, kan avsløringene i media vedrørende den hemmelige etterretningsavdelingen E-14, seksjon for spesiell innhenting, være en indikasjon på at norsk etterretningstjeneste har denne evnen. Enheten, som ble etablert i 1995, hadde som formål å fremskaffe informasjon som kunne øke sikkerheten til norske styrker som opererte på Balkan.

(VG, 05. mars 2011a). Enheten opererte også i andre potensielle konfliktområder hvor norske styrker kunne settes inn. I følge VGs kilde har E-14 operert i totalt ni forskjellige land. (VG, 05. mars 2011b).

Norsk lov om Etterretningstjenesten tillater også at E-tjenesten etablerer og opprettholder etterretningssamarbeid med andre land. Gjennom bilaterale avtaler kan informasjon deles og utveksles. Spesielt etter terrorhendelsen den 11. september har dette blitt aktualisert for å bekjempe globale sikkerhetstrusler. Gjennom bilateralt samarbeid kan E-tjenesten således utvide sitt kontaktnettverk og bruke allerede oppgatte kanaler fra andre samarbeidspartnere.

Selv om det totalt sett er vanskelig å anslå E-tjenestens evne til å etablere kontakt og samarbeide med opprørsgrupper, må man kunne anta at Norge har en viss kapasitet til dette både i fredstid og etter at en krise eller konflikt har oppstått. I motsetning til CIA som har kapasitet til å operere over hele verden, vil norsk E-tjeneste imidlertid ikke ha ressurser til dette. Det vil derfor være en rekke områder i store deler av verden hvor norsk E-tjeneste ikke opererer.

Foruten E-tjenesten har Norge mulighet til å etablere et kontaktnettverk gjennom kanaler i UD. Bistandsarbeid er en av disse kanalene. Norsk politikk legger imidlertid noen begrensninger på bistandsarbeid.

...norsk politikk er at vår utviklingsinnsats ikke skal tjene norske interesser ei heller sikkerhetsinteresser [...] Det er helt klart at USA ikke ser det slik, altså US Aid skal selvfølgelig kunne hjelpe på bakken, men de er også betraktet som et sikkerhetspolitisk virkemiddel. Så er ikke tilfelle i norsk politikk. (Solberg, 2011).

Selv om formålet med bistandsarbeid ikke er å tjene norske sikkerhetsinteresser vil man imidlertid gjennom slikt arbeid opprette et bredt nettverk av kontakter. Indirekte vil derfor slikt arbeid kunne legge til rette for å etablere kontakt med ulike grupperinger hvis det av sikkerhetsmessige årsaker skulle være nødvendig. Bistandsarbeid kan således åpne dørene for annen innsats og føre til at opprørsgrupper tar direkte kontakt med Norge på eget initiativ. Et eksempel på dette er da ble Norge kontaktet av både myndigheter og opprørsgrupper i Sri Lanka for å få hjelp til en fredsavtale.

Gjennom aktiv fredsengasjement kan man også få henvendelser. Henvendelsene kan komme direkte til Utenriksdepartementet eller bli videreformidlet fra nasjonale eller internasjonale ikke-statelige organisasjoner som Norsk folkehjelp, Røde kors, Flyktningshjelpen osv. Myndighetene på Filippinene og den kommunistiske opprørsbevegelse National Democratic Front ba også Norge om hjelp til fredsmekling mellom partene og fredsmeklingen pågår fortsatt. (Utenriksdepartementet, 15. februar 2011). Gjennom dialog, fredsmekling og langsiktig bistandsarbeid i mange ulike land vil Norge etablere et bredt nettverk av kontakter, også blant opprørsgrupper. Norge har således forutsetninger for og en viss evne til å etablere kontakt og samarbeide med opprørsgrupper i ulike land.

Alt i alt har Norge en begrenset evne til å kontakte opprørsgrupper hvis det måtte bli nødvendig. Imidlertid kan Norge sannsynligvis i enkelte områder av verden etablere kontakt med opprørsstyrker. Dette vil være i nasjoner som er av spesiell interesse for E-tjenesten eller hvor Norge har drevet langsiktig bistandsarbeid.

3.2 Militære kapasiteter

3.2.1 Evne til å projisere makt

Når forholdene for å kunne bruke militære virkemidler er på plass, må man ha evne til å anvende de faktiske militære virkemidlene. Det *tredje* kriterium som var avgjørende for USAs suksess i 2001 var *evne til å projisere makt*. De allierte hadde evne til å opprettholde kontinuerlig tilstedeværelse av luftstøtte til de lokale styrkene på bakken til tross for at Afghanistan var svært utilgjengelig på grunn av beliggenhet. Dette krevde fly med lang rekkevidde, lufttankingskapasitet og evnen til å etablere baser i nærheten av operasjonsområdet. I tillegg var forbruk av flytid så stort at det krevde et omfattende nasjonalt logistikk- og teknisk apparat for å kunne produsere nok flytimer.

Norge har en begrenset evne til å projisere makt. For det første har Norge en begrenset evne til å produsere nok flytid for en kontinuerlig tilstedeværelse i luften med norske F-16 i en internasjonal operasjon. I løpet av 2011 skal det produseres 9000 F-16 timer i Norge. Produksjonsmålet er basert på en gylden middelvei mellom Luftforsvarets behov for flytimer til

daglig trening, øvelser og beredskap og teknisk produksjonskapasitet i Forsvaret. Produksjonskapasitet i fredstid begrenses av leveranse og tilgjengelighet på flydeler, økonomi, antall teknisk personell og arbeidstidsbestemmelser. Hvis Norge eksempelvis skulle dekke ett 24 timers tidsvindu med to F-16 i 90 dager i en internasjonal operasjon vil det forbruke omtrent 6500 flytimer³. Det vil kreve en flytimeproduksjon som til sammenligning er nesten tre ganger så stor som det Forsvaret har evne til å produsere i 2011. Leder for kampflyseksjonen ved Luftoperativt inspektorat, oberstløytnant Jarle Nergård forklarer det på denne måten:

Hvis bakkeavdelingen har behov for veldig kort responstid, så krever det nesten at du har fly i luften tilgjengelig for de til enhver tid. En 2-ship⁴ for eksempel. Hvis du skal holde en 2-ship i luften til enhver tid, så vil man ilet ett år komme opp i et ganske høyt antall flytimer. Et antall flytimer som overstiger det vi har produksjonskapasitet for i Norge. [...]. Så i så måte vil ikke det norske Forsvaret kunne deployere til et sted som Afghanistan og holde en kontinuerlig luftdekning. [...]. Hvis det er behovet til bakkestyrken så må vi samordne det. [...]. Da må det være flere som bidrar inn på et vis. (Nergård, 2011).

Produksjonskapasiteten kan økes noe gjennom økte økonomiske rammer i form av ekstra bevilgninger til Forsvaret eller omprioritering av allerede tildelte midler. Imidlertid ligger det en organisatorisk begrensning i antall teknikere som kan produsere flytid, hvor lenge de fysisk kan være på jobb (reguleres av arbeidsmiljøloven) samt en begrensning i hvor hurtig deler til flyene kan anskaffes. Så selv om det er behov for å øke produksjonskapasiteten hurtig vil det ta tid å innrette vedlikeholdsapparatet. Dette fordi personell med kompetanse på F-16 ikke er lett tilgjengelig, og leveranse av deler delvis ligger utenfor nasjonal kontroll. Luftforsvarets vedlikeholdsorganisasjon i fredstid er med andre ord ikke dimensjonert til å produsere tilstrekkelig flytimer for å holde en kontinuerlig luftdekning over en spesialstyrkeavdeling i en internasjonal operasjon.

³ Beregningen har tatt utgangspunkt i at to fly dekker seks tidsvinduer på fire timer samt en transittid på en time til operasjonsområdet.

⁴ En 2-ship er en formasjon som består av to fly.

Avhengig av hvor stort omfanget av et norsk F-16-bidrag er, kan deltakelse ute også få konsekvenser for virksomheten hjemme. Norge har avgitt to F-16 til NATO beredskap i Bodø og har også nasjonale forpliktelser. Selv om internasjonale operasjoner vil gi verdifull erfaring, kan et langvarig og omfattende utenlandsbidrag medføre redusert beredskap hjemme og over tid forringe kompetanse og kampklarhet innenfor andre tildelte roller. Dette fordi deltakelse i en internasjonal operasjon normalt innebærer at man kun får trent på en spesifikk rolle. I Libya for eksempel får flygerne relevant kamperfaring med å slippe bomber på bakkemål (luft-til-bakke rollen), men ingen trening på å oppdage, identifisere og skyte ned fiendtlig luftmål som også er et oppdrag en F-16 flyger skal kunne løse (luft-til-luft rollen). Et norsk bidrag må derfor vurderes helhetlig.

Norske kampfly vil imidlertid kunne dekke enkelte tidsvinduer i en koalisjonsoperasjon uten at det vil få nevneverdige konsekvenser. Den pågående operasjonen i Libya hvor Norge deltar med seks F-16 og tidligere operasjoner hvor norske kampfly har deltatt, er eksempler på at Norge tar sin del av byrden og dekker enkelte tidsvinduer i deler av operasjonsområdet. Samtidig klarer vi å opprettholde nasjonale forpliktelser. Hvis en slik operasjon vedvarer i samme omfang vil det imidlertid få konsekvenser for annen virksomhet.

Videre har norske F-16 begrenset rekkevidde og utholdenhet. Man er derfor avhengig av baser i umiddelbar nærhet til operasjonsområdet eller etterfylling av drivstoff i luften fra tankfly.

Forsvaret har ikke tankfly og vi er derfor prisgitt at nasjoner bidrar med denne kapasiteten i de operasjonene norske kampfly deltar. Norske flygere trener jevnlig på drivstoffylling i luften og tankfly har ofte vært tilgjengelig i de operasjonene Norge har deltatt i, som eksempelvis OAF i 1999, OEF i 2002 og under den pågående operasjonen Unified Protector i Libya. Under Afghansk Falk, som var det norske navnet på operasjonen hvor fire norske F-16 støttet ISAF, var dette imidlertid en begrenset ressurs. Likevel kunne norske F-16 projisere makt i denne operasjonen fordi det var kort vei til de aktuelle operasjonsområdene.

Et interessant spørsmål man kan stille i denne forbindelse, er om Norge burde anskaffe en slik kapasitet. I følge sjef for utviklingsseksjonen i Luftforsvarsstaben oberst Inge Kampenes ble “...air-to-air refuelingskapasitet identifisert som en manglende ressurs i NATO tidlig på 2000-

tallet.” (Kampenes, 2011, 31. mars). På NATOs toppmøte i Praha i november 2002 ble Prague Capabilities Commitment (PCC) vedtatt. PCC forpliktet medlemslandene til å gjennomføre en rekke tiltak for å styrke alliansens militære kapasitet gjennom en bedre utnyttelse av alliansens samlede ressurser, bedre evne til å utplassere styrker over lange avstander samt bedre evne til å utføre teknologisk avanserte operasjoner. (St.prp nr. 42 (2003-2004), s. 27). Luftankingskapasitet var ett område som blant annet måtte styrkes. Kampenes understreker imidlertid at “Vi har ikke noen definerte behov som tilsier at vi skal anskaffe denne ressursen for nasjonalt bruk i krise og krig. I dag får vi vårt behov til daglig trening dekket ved å kjøpe denne ressursen gjennom ATARES⁵.” (Kampenes, 2011, 31. mars). Det er derfor ikke aktuelt å anskaffe denne ressursen. Videre sier Kampenes at en slik anskaffelse vil få konsekvenser for et allerede presset driftsbudsjett i Luftforsvaret. ATARES er en avtale mellom flere europeiske land som Forsvaret signerte i 2004 og som gir medlemslandene mulighet til å bytte flytjenester gjennom byttehandel. Eksempelvis kan man bytte nasjonal C-130 transportkapasitet mot luftanking. Da seks norske F-16 deployerte til Souda Bay på Kreta for å delta i operasjonene over Libya, ble denne avtalen benyttet. De norske flyene fikk drivstoff fra nederlandske KDC-10 tankfly. I tillegg har Forsvaret signert Acquisition and Cross-Servicing agreement (ACSA). Dette er en bilateral avtale med USA tilsvarende ATARES. Felles for begge avtalene er imidlertid at det ikke ligger noen forpliktelser om å måtte delta i militære handlinger. Det kan medføre at en norsk forespørsel om tankflystøtte i en internasjonal operasjon blir avslått fordi eksempelvis Nederland ikke ønsker å være part i den samme operasjonen. Begge avtalene gir således ingen garanti for evne til å projisere makt. Norge er derfor avhengig av at andre nasjoner med tankfly deltar i samme operasjon eller at norske kampfly blir stasjonert i umiddelbar nærhet til operasjonsområdet. Den tredje begrensningen ved maktprojeksjon handler om evne til å etablere baser som norske kampfly kan operere fra. Det er ikke gitt at tilgjengelige flybaser nært et operasjonsområdet er av god nok standard til at norske F-16 kan operere fra dem. Det kan derfor bli nødvendig å stille

⁵ ATARES: Air Transport, Air to Air Refuelling and other Exchanges of Services.

egne støtteenheter for sikre effektiv og trygg drift av flyplassen. Støtteenheter består av funksjoner som stasjonsledelse, vakthold og sikring, militærpoliti, lufttrafikkjeneste, brann- og redningstjeneste, plasstjeneste (snørydding, feiing, vedlikehold), sykehus, værtjeneste (meteorologi), eksplosivryddetjeneste, hundetjeneste og forvaltningstjeneste (kost og losji) for å nevne noen. Luftforsvaret har ansvaret for drift av både Bodø- og Ørland hovedflystasjon som til daglig opererer F-16 kampfly. Det er med andre ord ikke mangel på kompetanse i Forsvaret for å kunne drifte en flyplass utenfor landet. Imidlertid har ikke Norge alene evne til å stille alle støtteenheter for å etablere en base i utlandet, men

Vi har ressurser til stille deler av en flyplass. Vi har brannmenn, vi har EOD-kapasitet⁶, ledelse, og vakthold og sikring, men vi har ikke en deployerbar basekapasitet som kan ta ansvaret for å drive en base over tid. [...]. Det å stille en hel base, beskytte og drive den, var et initiativ vi prøvde å gjøre sammen med EPAF-nasjonene⁷ som vi også måtte forkaste fordi vi sammen ikke hadde evne til å gjøre det. Det er egentlig bare nasjoner som Frankrike, Storbritannia og USA som har evne til å opprette og drive en svær flyplass. (Kampenæs, 2011).

Ofte vil basene som er aktuelle og ønskelig å bruke være sivile flyplasser hvor allerede mange av støtteenheter er etablert (lufttrafikkjeneste, plasstjeneste, brannberedskap etc). Imidlertid kan det være behov for økt vakthold og sikring for å beskytte flyplassen mot angrep eller anslag utenfra eller for å beskytte sensitiv informasjon eller gradert militært materiell. Vakthold og sikringsbehovet må vurderes i forhold til trusselnivået rundt basen. Luftforsvaret har to basesett som kan støtte operative enheter i internasjonale operasjoner. Imidlertid er dette en begrenset ressurs og Norge har ikke kapasitet til å sikre en hel base hvis det er behovet.

⁶ EOD er forkortelsen for Explosive Ordnance Disposal. Det innebærer lokalisering, rydding og uskadeliggjøring av blindgjengere som udetonerte bomber, miner og andre eksplosiver.

⁷ EPAF er forkortelsen for European Participating Air Forces og er en F-16 samarbeidsavtale mellom luftforsvarene i Belgia, Danmark, Nederland, Norge og Portugal.

Det kampfly krever av beskyttelse og drift er ganske formidabelt. Vi har en nasjonal ambisjon om å kunne beskytte et kampflybidrag på en base. [...]. Det vi kan klare er egentlig bare å beskytte det lille kampflybidraget eller den lille skvadronen som vi har på en base. Hvis vi skal beskytte hele basen og ytre perimeter ut til noen meter utenfor gjerde er det helt andre dimensjoner på behovet. (Kampenes, 2011).

Hvis det er behov for økt sikring av hele basen må Norge derfor inngå avtaler med vertsnasjon eller andre allierte som kan stille de nødvendige vakthold og sikringsressursene. Da norske F-16 opererte fra Kabul International Airport (KAIA) i 2006 hadde eksempelvis det belgiske forsvaret ansvaret for det statiske vaktholdet ved basen.

Alt i alt har Norge en begrenset evne til å projisere makt. Dette fordi vårt nasjonale logistikkapparat ikke er robust nok til produsere nok flytimer, fordi vi ikke har egne tankfly og fordi vi ikke har nok ressurser til å etablere baser i andre land.

3.2.2 Evne til presisjonsengasjement

Det *fjerde* kriterium for amerikanernes suksess i 2001 var *evne til presisjonsengasjement*.

Presisjonsengasjement krever evne til å oppdage, posisjonsbestemme, identifisere, følge, velge riktig våpen og angripe et bakkemål. Etter angrepet måtte man også ha evne til å vurdere virkningen av selve handlingen. Det er også viktig at prosessen fra å oppdage til å kunne bekjempe selve målet går så raskt som mulig. Dette for å kunne utnytte de korte mulighetsvinduene som ofte oppstår i krig.

De fleste mål langs fronten i Nord-Afghanistan ble oppdaget og identifisert av styrker fra Nordalliansen eller spesialstyrkene som var i direkte kamphandlinger med Taliban. I tillegg hadde de allierte en rekke overvåkings- og rekognoseringsressurser (satellitter, ubemannede- og bemannede overvåkingsfly) som kunne oppdage, identifisere og følge mål på slagmarken som lå lengre unna fronten. Posisjon på målene ble så videreformidlet til tilgjengelige flystyrker for presisjonsengasjement.

Norske spesialstyrker er utstyrt og trent for å utføre samme jobb som de allierte spesialstyrkene gjennomførte i Afghanistan høsten 2001. Således kan de oppdage, identifisere og tildele bakkemål til norske fly for presisjonsengasjement. Flygeren har også mulighet til å oppdage og

identifisere enkelte mål selv ved hjelp av flyets avanserte sensorer. Forsvaret har imidlertid ikke luftbårne overvåkings- og rekognoseringsressurser som kan oppdage og identifisere mål for presisjonsengasjement på bakken. Norge trenger derfor støtte fra allierte ressurser for å være i stand til å bekjempe enkelte bakkemål. I forbindelse med det norske F-16-bidraget til Libya, gav forsvarsminister Grete Faremo følgende kommentar til Aftenposten:

For at norske kampfly skal ta ut sine tildelte mål er vi helt avhengig av andre nasjoners innsats. Vi er for eksempel avhengig av luft-til-lufttanking, kommando- og kontrollplattformer, rekognoseringsressurser og etterretningsanalyse. (Faremo, 4. mai 2011).

Når målene først er oppdaget og allokert videre, har norske F-16 evne til både å identifisere, følge, velge riktig våpen og angripe dem med stor treffsikkerhet. På slutten av 1990-tallet og på 2000-tallet har Forsvaret gjennomført en midtlivsoppdatering (Mid Life Update - MLU) av F-16, anskaffet presisjonsvåpen, målbelysningsutstyr⁸ og startet opptrening av operativt og teknisk personell. Forsvaret hadde som ambisjon å innføre en autonom offensiv luft-til-bakke rolle. Det innebar at norske kampfly selv skulle være i stand til å identifisere, følge og treffe bakkemål presist fra lang avstand uansett vær- og lysforhold. Denne rollen er nå innført. Forsvarets F-16 er i dag blant de mest moderne i verden og "...vi har et ganske stort arsenal av presisjonsvåpen på lager." (Nergård, 2011). Forsvaret har både satellittstyrte- og laserstyrte presisjonsvåpen. I tillegg har vi i 2011 fått levert GBU-54 som er et presisjonsvåpen hvor man kan velge mellom satellitt- og laserstyring. Presisjonsvåpnene gir fleksibilitet i form av at F-16 kan angripe stasjonære mål i alle vær- og lysforhold samt bevegelige mål i klart vær i alle lysforhold. Stridshodene gir mulighet til å velge mellom ulike virkning som ønskes oppnådd på målet. Eksempelvis kan det være ønskelig å velge et våpen med liten sprengkraft i situasjoner hvor det er fare for utilsiktet skade eller et våpen med penetreringsevne mot bygninger eller nedgravde mål. Norske F-16 er

⁸ Målbelysningsutstyr gjør flygeren i stand til å oppdage bakkemål, belyse det med laser for å styre presisjonsstyrte laservåpen eller ta ut nøyaktig posisjon for GPS-styrte våpen.

utstyrt med *Sniper* målbelysningspod. Sniper er en avansert elektrooptisk sensor som kan brukes til å identifisere og følge mål på bakken i alle lysforhold samt belyse mål med laser for våpenlevering. Etter at et angrep er gjennomført kan målbelysningspodden anvendes for å vurdere virkning på målet og om det eventuelt må angripes igjen.

I forbindelse med konflikten i Libya har Forsvaret vist evne til presisjonsengasjement. Per 9. mai 2011 hadde norske fly gjennomført 315 offensive luft-til-bakke operasjoner og sluppet 289 bomber. (NTB, 09. mai 2011b). På en debattside i Aftenposten den 4. mai beskrev forsvarsminister Grete Faremo Forsvarets evne til presisjonsengasjement,

Fordi Norge har demonstrert god evne til å levere relevante våpen på en presis måte og med lavest mulig risiko for utilsiktet skade og sivile tap, er vi også de som har fått ansvar for å ta ut spesielt komplekse mål.(Faremo, 4. mai 2011).

Det norske forsvaret har en viss evne til presisjonsengasjement. Kampflyvåpenet har nødvendig kompetanse og materiell for å kunne identifisere, følge, velge riktig våpen, engasjere og vurdere virkningen på målet. Bakkemål kan oppdages av flygeren selv eller ved hjelp av norske spesialstyrker. Imidlertid vil norske kampfly i mange konfliktsituasjoner være avhengig av allierte overvåking-, etterretnings- og rekognoserings- samt kommando- og kontrollressurser for å oppdage, identifisere og følge mål og for å få utført engasjementsprosessen hurtig.

3.2.3 Spesialstyrkenes evne til å operere selvstendig og samarbeide med lokale styrker

Det *femte* kriterium som ledet til amerikanernes suksess var *spesialstyrkenes evne til å operere selvstendig og samarbeide med lokale styrker*. Som tidligere nevnt er presisjonsengasjement avhengig at man har evne til å oppdage, posisjonsbestemme og identifisere mål på bakken samt vurdere effekten av angrepet i etterkant. Lærdom fra tidligere konflikter har vist at ved hjelp av enkle virkemidler og metoder kan en motstander skjule sine styrker og militært materiell fra å bli oppdaget og angrepet fra luften. Man er derfor avhengig av menneskelig tilstedeværelse på bakken som kan utfylle tekniske overvåkingssensorer i å finne og identifisere mål samt anbefale best egnet virkemiddel for å nøytralisere eller ødelegge disse. De allierte spesialstyrkene samt de

lokale styrkene representerte denne tilstedeværelsen under første fase av OEF. Spørsmålet er om norske spesialstyrker⁹ har evne til å operere sammen med lokale styrker uten nevneverdig logistisk støtte over tid?

NATO har utarbeidet et Special Operations Policy Document (MC 437/1) som beskriver hvilke kapasiteter spesialstyrker i alliansen skal inneha. Leder for spesialstyrkeseksjonen i Forsvarsstabens operasjonsavdeling, oberst Torgeir Gråtrød sier at dokumentet også er styrende for norske spesialstyrker. (Gråtrud, 2011). I henhold til dokumentet skal spesialstyrker blant annet ha evne til å utføre de tre prinsipielle oppgavene, offensive operasjoner (DA), spesiell rekognosering og overvåking (SR&S) og militær assistanse (MA)¹⁰ samtidig. De tre oppgavene innebefatter blant annet at spesialstyrker må ha "...evne til å operere skjult og autonomt i små enheter [...] i områder som er fiendtlige, vanskelig tilgjengelige eller politisk sensitive" og at de skal kunne "...ta ansvaret for å utruste, trene, støtte og eventuelt lede lokale styrker under oppdrag.". I tillegg kan oppdragene involvere å finne, identifisere og vurdere fiendtlige mål, vurdere fare for utilsiktet skade på tredjepart og drive ildledning av luftleverte våpen. (Hammersmark, 2010, ss. 29-30). I følge Gråtrud tilfredsstiller norske spesialstyrker alle kravene NATO stiller. Det er med andre ord ingen ting som ligger i veien for at norske spesialstyrker skal kunne integrere seg med en lokal opprørsstyrke og støtte dem i offensive operasjoner. Helt siden den første deployeringen til Kosovo har kapasiteten til spesialstyrkene utviklet seg betydelig. "Erfaring fra operasjoner, samarbeid med viktige allierte, en gradvis oppbygging og satsing har resultert i at spesialstyrkene i dag har kapasitet til å gjennomføre hele spekteret av spesialoperasjoner." (Hammersmark, 2011, s. 20).

⁹ Med norske spesialstyrker menes Forsvarets spesialkommando/Hærens jegerkommando og Marinejegerkommandoen.

¹⁰ Egen oversettelse av begrepene Direct Action (DA), Special Reconnaissance & Surveillance (SR&S) og Military Assistance (MA) som er hentet fra NATOs doktrine Allied Joint Doctrine for Special Operations (AJP-3.5).

På spørsmålet om norske spesialstyrker har evne til å operere sammen med lokale styrker i en internasjonal operasjon svarte Gråtrud:

...generelt sett er svaret ja på det spørsmålet. Det har vi vist spesielt i fra 2007 og frem til vi redeploerte [fra Kabul] i 2009 at det var vi som faktisk viste vei for resten av ISAF for hvordan mentorering, partnering og bygging av lokale ANSF¹¹ kapasiteter kunne gjøres. Fra å starte fra null med å rekruttere til en avdeling i 2007 dro vi hjem i 2009 og hadde bygd opp en spesialpolitienhet som hadde en rimelig god evne til å kunne gjennomføre afghanskledede operasjoner. (Gråtrud, 2011).

Videre tror Gråtrud at norske spesialstyrker faktisk egner seg godt til å drive militær assistanse til lokale styrker og at dette skyldes blant annet at

Vi har en fordel av å være en liten nasjon. Vi blir ikke sett på som en nasjon som har de store nasjonale agendaer. [...]Det er kanskje enklere i noen tilfeller å ha tillit til en norsk spesialstyrke for en tredjepart enn til en amerikansk spesialstyrke eksempelvis. (Gråtrud, 2011).

Han mener i tillegg at kriteriene som operatører i de norske spesialstyrker blir selektert på er viktige i forhold til å være fleksibel og kunne operere med lokale styrker.

Fleksibiliteten til å raskt kunne velge mellom de tre hovedoppdragstypene MA, SR og DA ligger godt innebygd hos våre spesialstyrker. Det har vi fått prøve i praksis i Kabul spesielt. Det går på seleksjonen som vi gjennomfører på våre operatører. Det holder ikke bare å være god til å gå langt, bære tungt og treffe med våpenet. Man må også ha evne til sette seg inn i en situasjon, det går på kulturforståelse og forstå bakgrunnen for konflikten. [...] Og ikke minst det som går på å respektere tredjeparten i stedet for å valse over. Det tror jeg vi har lettere for enn større nasjoner. (Gråtrud, 2011).

Norske spesialstyrker har altså evne til å opprette kontakt og operere sammen med lokale styrker. Det kan vi si fordi de tilfredsstillter NATOs krav til spesialstyrker og vi har gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner bevist at dette er tilfellet. Imidlertid er spesialstyrker en begrenset ressurs i Forsvaret. Det er derfor usikkert om Norge alene har evne til å stille tilstrekkelig antall

¹¹ ANSF: Afghan National Security Forces.

spesialstyrkepatruljer nødvendig for å kunne anvende den afghanske modellen som operasjonskonsept. På den annen side ville man alltid kunne bidra med enkeltpatruljer inn i en operasjon hvor også andre nasjoner bidrar med spesialstyrker. Fra 2007 til 2009 stod norske spesialstyrker ute i Afghanistan i totalt 24 måneder. Det viser også at vi har en viss kapasitet til å stå ute over tid.

3.2.4 Evne til samvirke mellom fly og Joint Terminal Attack Controller

Det *sjette* militære kriterium som ledet til suksess i 2001 var evne til samvirke mellom fly og JTAC¹², også kalt interoperabilitet. Det er ikke tilstrekkelig å kun ha menneskelig tilstedeværelse på bakken og fly i luften. De må også kunne effektivt utveksle informasjon med hverandre. Det krever felles standarder på prosedyrer og taktikk samt teknologi (samband, datalink, laser) som kan kommunisere med hverandre. I tillegg til standardiserte taktikker og prosedyrer og felles teknologiske løsninger må både JTACer og flygere trene på samvirke for at det skal kunne fungere effektivt i krig.

Interoperabilitet er viktig på alle nivå, fra det strategiske til det taktiske. En JTAC må derfor i tillegg til å kunne samvirke med flystyrker på slagmarken (det taktiske nivå) kunne kommunisere med beslutningstakere i hovedkvarter langt utenfor operasjonsområdet (det taktiske, det operasjonelle eller det strategiske nivå). Det operasjonelle nivå kan eksempelvis ha ansvaret for allokering av flystyrker. Med allokering menes i denne sammenheng tildeling, fordeling og prioritering av tilgjengelige flystyrker til de ulike JTACer i operasjonsområdet. En JTAC må med andre ord kunne kommunisere med beslutningstakere på det operasjonelle nivå hvis han ønsker luftstøtte. Når flystyrker så er avgitt vil JTACen ha ansvaret for kommunikasjon med og koordinering av disse. JTACens hovedoppgave er å oppdage, finne posisjonen og identifisere mål på bakken samt klarere fly inn for angrep. I tillegg skal en JTAC anbefale våpen og

¹² Forfatter og respondent bruker begrepene Joint Terminal Attack Controller (JTAC), Forward Air Controller (FAC) og ildleder om hverandre i oppgaven. For alle praktiske formål så er det ingen forskjell. JTAC er en amerikansk definisjon, mens FAC er en NATO definisjon. Ildleder er en fornorsking av de to begrepene.

angrepsretning vurdert ut fra ønsket virkning på målet og eventuelt faren for utilsiktet skade på tredjepart. Underveis i angrepsprosessen kan det bli nødvendig å måtte kontakte det strategiske nivå for å avklare om eksempelvis et politisk sensitivt mål kan nøytraliseres eller ødelegges. Det er derfor ønskelig med direkte og graderte kommunikasjonslinjer til det strategiske nivå.

Oberstløytnant Nilssen har vært sentral i den konseptuelle utviklingen av JTAC-miljøet i Forsvaret fra 1990-tallet og frem til i dag. Han sier at Forsvaret startet allerede på 1970-tallet å trene ildledere for å kunne støtte allierte styrker i Norge, men det var først på midten av 1990-tallet at det ble iverksatt et seriøst prosjekt for utruste norske ildledere med moderne og relevant sambandsmateriell (UHF radio og releer) samt laserutstyr for å kunne styre presisjonsvåpen sluppet fra fly. Da krigen brøt ut i Afghanistan i oktober 2001 ville vi likevel ikke vært i stand til å støtte de amerikanske operasjonene med norske JTACs. Forsvaret hadde et fåtall utdannede JTACer, men vi manglet interoperabelt samband og kunne ikke stille kompetent stabskraft (offiserer med JTAC erfaring). (Nilssen, 2011).

Det var først etter 11. september 2001 at utdanningen av JTACer ble satt i system. Som følge av beslutningen om å sende norske spesialstyrker til Afghanistan ble det iverksatt et eget JTAC-kurs for Forsvarets Spesialkommando (FSK) i 2002. De første kontingentene av norske spesialstyrker som deltok i Afghanistan (NORSOF¹³) i 2002 hadde likevel ikke egne nasjonale JTACer integrert i patruljene. I følge Nilssen var det hovedsakelig to årsaker til det. For det første tok amerikanerne i bruk mange nye systemer (fly og våpen) som norske JTACer ikke hadde erfaring med og for det andre manglet vi fortsatt nødvendig samband. Det var spesielt en type radio¹⁴ som man manglet, men var helt avhengig av for å kunne be om flystøtte. (Nilssen, 2011).

Erfaringene fra 2002 førte til økt satsing på utdanning og materiellanskaffelser for å gjøre norske JTACer interoperable med både norske F-16 og allierte flystyrker. Teknologien Forsvaret

¹³ NORSOF: Norwegian Special Operations Forces

¹⁴ Forsvaret manglet *Joint Air Request Net* (JARN) som er et sikkert satellittbasert sambandssystem som brukes når en JTAC sender forespørsler og ber om flystøtte.

manglet tidlig på 2000-tallet er nå anskaffet. Samtidig hadde teknologisk utvikling i forbindelse med F-16 MLU gitt nye og forbedrede muligheter for samvirke. Utviklingen førte til et tettere samarbeid mellom det norske kampflyvåpen og det norske JTAC-miljøet. Samtreningen og materiellanskaffelsene har ført til at Forsvaret i dag har et kompetent JTAC-miljø som tilfredsstillende nødvendige krav.

Norge følger to krav. Det ene er NATOs Stanag 3797 som beskriver minimum kvalifikasjonskrav til en FAC [Forward Air Controller]. I tillegg har Norge signert en Memorandum of Agreement med USA. US JTAC MOA. Så norske FACer utdannes og vedlikeholdes både i forhold til NATO Stanag 3797 og US JTAC MOA. (Nilssen, 2011).

US JTAC MOA er en egen amerikansk kvalifikasjon som stiller andre og strengere krav enn NATO. Den norske utdanningen har vært kontrollert og godkjent av et US JTAC MOA team.

Det foregår på en slik måte at det amerikanske JTAC MOA teamet reiser rundt og vurderer hvilke land som holder kvalitet på utdanning, materiell og vedlikehold av FACene så amerikanerne kan gå god for at de holder samme standard som de har blitt enige om i USA. Der har Norge blitt godkjent som en av få nasjoner. Det gjør at du kan dra som JTAC til USA og trene der. Du kan ikke reise til USA å lede fly uten denne godkjenningen. (Nilssen, 2011).

Norske JTACer holder altså en høyere standard enn det som kreves av NATO. I tillegg har norske JTACer opparbeidet seg operativ erfaring med flystyrker fra en rekke ulike nasjoner gjennom deltakelse i internasjonale operasjoner i Bosnia og Afghanistan. Erfaringene man har høstet har ledet til flere innovative prosjekter for å bedre interoperabilitet. I 2007 tok Forsvaret i bruk et digitalt JTAC-system (FACNAV) utviklet av JTACer i FSK/HJK, Norwegian Battlelab Experiment og det kommersielle selskapet Teleplan. Systemet gjør det mulig å utveksle informasjon mellom fly og JTAC uten å snakke (digital interoperabilitet). Fordelen med digital informasjonsutvekslingen er at det går raskere og det kan eliminere potensielle feilkilder som ofte oppstår ved tale. I følge Nilssen er Norge en av de ledende nasjonene i verden på digital

interoperabilitet eller ”digital aided CAS”¹⁵. Det norske systemet har også vært testet mot vårt fremtidige kampfly F-35. Testen var en suksess og det er grunn til å tro at Norge vil være teknologisk interoperable også i fremtiden.

Tallet på antall JTACer som er tilknyttet spesialstyrkene er gradert. Nilssen sier imidlertid at det er tilnyttet en JTAC per minste taktiske enhet (patrolje på 6-8 mann) og han mener at miljøet er robust nok til å kunne støtte spesialstyrker i internasjonale operasjoner over tid.

Norske kampfly og JTACer i spesialstyrkemiljøet trener med hverandre ukentlig i Norge, men har aldri deltatt samtidig som en felles ”pakkeløsning” i internasjonale operasjoner. Det kan være flere årsaker til det. I følge brigader Solberg kan det skyldes at vi ikke har “...kapasitet til å ha flere typer styrkebidrag ute samtidig som ikke opererer ut fra samme plass. [...]. Og vi [det norske Forsvaret] er for liten til å avlevere hele pakker.”. Likevel utelukker han ikke at det kan være aktuelt, men sier “vi må heller planlegge på å stille moduler og i helt spesielle situasjoner kan vi stille pakker.” (Solberg, 2011). Det er også grunn til å tro at det kan være et politisk motiv å spre de ulike styrkebidragene i tid. På denne måten kan Norge med et lite forsvar ha kontinuerlig tilstedeværelse med relevante styrker og innkassere politisk gevinst blant våre internasjonale samarbeidspartnere.

Gråtrud mener imidlertid at “...det ligger et uutnyttet potensial i et slikt samarbeid hvis det er politisk vilje og prioritet rundt denne operasjonen som [eventuelt] måtte komme opp.”. Videre sier han “...fagmilitært kan det være ønskelig med et norsk kampfly-/spesialstyrkebidrag hvis vi oppnår bedre effekt i operasjonen med et slikt konsept.”. Oberstløytnant Nilssen sier at det er både ønskelig og mange fordeler ved å bli støttet av norske fly i en internasjonal operasjon. Selv om det er et standardisert internasjonalt begrepsapparat som skal brukes, merker norske JTACer

¹⁵ Close Air Support Operations (CAS) eller *nærstøtteoperasjoner* er operasjoner mot fiendtlige mål i nærheten av egne styrker. Det er operasjoner som krever tett koordinering og integrering mellom fly og egne bakkestyrkers bevegelser blant annet for å forhindre at man angriper egne styrker. *Digital aided* betyr at kommunikasjonen (koordineringen) foregår digitalt (dataoverføringer) og ikke verbalt.

språkbarrierer hos enkelte nasjoners flygere. “De fleste norske flygere har trent med norske JTACer og vi vet at begrepsapparatet sitter bra og i worst case [hvis nødvendig] kan vi snakke norsk til hverandre.” Videre sier han at det er meget vesentlig “at man har relevant digitalt utstyr som er interoperabelt” slik norske F-16 og JTACer har. Det er også ønskelig å ha kontroll på egen flystøtte og ikke være avhengig av at andre må stille denne. Det har vanligvis ikke vært noe problem for norske spesialstyrker å få luftstøtte i Afghanistan, men Nilssen sier at det i noen tilfeller hadde vært en fordel å slippe å stå i kø med andre som har behov for luftstøtte. Med egne kampfly tilgjengelig kan vi ha nasjonal kontroll og få luftstøtten når vi selv vil.

På den annen side vil ikke alltid norske kampfly kunne gi den støtten eller effekten som en spesialstyrke etterspør. Eksempelvis har norske F-16 en begrenset overvåking-, innhenting- og etterretningskapasitet. Hvis norske spesialstyrker har et slikt behov må denne type luftstøtte likevel stilles fra våre allierte samarbeidspartnere. I en operasjon hvor den afghanske modellen blir anvendt kan det også være behov for kontinuerlig luftstøtte. Det norske kampflyvåpen vil heller ikke ha kapasitet til å etterkomme et slikt behov, men de vil kunne dekke enkelte tidsvinduer (Nergård, 2011).

I multinasjonale fellesoperasjoner kan det også være uheldig å knytte nasjonale kapasiteter til hverandre. Dette fordi en operativ sjef ønsker å være mest mulig fleksibel til å anvende tildelte styrker i operasjonsområdet. Det er ikke gitt at man oppnår best militær effekt i operasjonen hvis norske kampfly støtter en norsk spesialstyrkeavdeling. I de fleste tilfeller bør det være opp til den operasjonelle sjef å vurdere hvordan styrkene skal anvendes.

Norske JTACer har alle forutsetninger for å kunne samvirke med allierte flystyrker og allierte hovedkvarter. De er både trent og utrustet for å være interoperable og har bevist det i praksis i Afghanistan spesielt. Norge tilfredsstillers dette kriterium og kan således bidra i en operasjon hvor den afghanske modellen blir anvendt som operasjonskonsept. Flere av respondentene mener også at det kan være formålstjenelig å knytte et norsk kampflybidrag til en norsk spesialstyrke i enkelte internasjonale operasjoner.

3.2.5 Oppsummering ikke-militær og militær evne

Alt i alt har Norge kapasitet til å delta i en internasjonal operasjon hvor den afghanske modellen blir anvendt. Norske kampfly og spesialstyrker er både trent og utstyrt for å takle de utfordringene man vil stå overfor i denne type operasjoner. Samtidig har analysen også vist at vi har begrenset kapasitet innenfor noen områder som var avgjørende for suksess i 2001. Dette gjelder først og fremst evne til å legge press på andre stater for å få tilgang til baser, evne til å kontakte opprørsgrupper og evne til å projisere makt. Den afghanske modellen krevde flere hundre fly for å gi bakkestyrkene kontinuerlig luftstøtte. Forsvaret har kun kapasitet til å dekke enkelte tidsvinduer med kampfly i en større operasjon hvor det er behov for kontinuerlig luftdekning. Norge er avhengig av at allierte stiller tankfly, overvåkings- og rekognoseringsfly samt kommando- og kontrollressurser til disposisjon for at den afghanske modellen skal kunne gjennomføres. Selv om norske spesialstyrker også er en begrenset ressurs, kunne FSK/HJK og MJK sannsynligvis gitt et vesentlig bidrag til den afghanske modellen ved å stille flere patruljer i en slik operasjon. De har evne til å operere selvstendig, kan samarbeide med lokale opprørstyrker og er interoperable med allierte luftstyrker.

3.3 Politisk vilje

Dette kapittelet vil drøfte om det vil være *politisk vilje* til å bidra med norske kampfly og/eller spesialstyrker i en internasjonal konflikt hvor den afghanske modell blir anvendt som operasjonskonsept. Som nevnt tidligere er det vanskelig å få politikere til å si noe forpliktende om fremtidig deltakelse med militære styrker i utenlandsoperasjoner. I tillegg har deler av den politiske debatten vedrørende tidligere avgjørelser om deltakelse foregått bak lukkede dører og referatene er unntatt offentligheten. Tilgang på informasjon har derfor vært begrenset. Ved å ta utgangspunkt i tidligere avgjørelser om deltakelse i internasjonale operasjoner med norske kampfly og spesialstyrker, vil det likevel være mulig å drøfte hva som kan tenkes å være politisk akseptabelt med en nokså stor grad av sannsynlighet.

Siden 1999 har Norge deltatt med enten kampfly eller spesialstyrker i internasjonale operasjoner hele 12 ganger. Denne studien vil ta utgangspunkt i operasjoner fra tre forskjellige

konfliktområder for å undersøke hvilke hensyn som har vært avgjørende for politisk vilje til å delta der. De tre er:

- 1) Deltakelse med kampfly og spesialstyrker i Kosovo i 1999.
- 2) Deltakelse med kampfly og spesialstyrker i Afghanistan fra 2002 til 2009.
- 3) Deltakelse med F-16 kampfly i Libya i 2011.

3.3.1 Deltakelse med kampfly og spesialstyrker i Kosovo

I 1999 deltok Norge med kampfly i operasjon Allied Force i Kosovo. Dette var første gang at norske fly var med i kamphandlinger siden andre verdenskrig. De norske F-16 flyene var på denne tiden umoderne og utdaterte og manglet kapasitet til å delta i offensive luft-til-bakke operasjoner. De fikk derfor tildelt en rolle i å patruljere luftrommet utenfor selve området der stridighetene pågikk. Oppdraget var bortimot risikofritt og det var minimal fare for at norske flygeres liv skulle gå tapt. Etersom de norske flyene ikke kunne delta i luft-til-bakke operasjoner trengte Bondevik-regjeringen ikke å frykte at norske fly ville bli involvert i situasjoner med fare for utilsiktet skade på tredjepart.

Det norske F-16 bidraget var mindre relevante i forhold til NATOs militære behov og avgjørelsen om å bidra med F-16 ble derfor neppe begrunnet med at flyene ville ha en militær effekt i operasjonen. Norges medlemskap til NATO, som fortsatt ansees som vår viktigste sikkerhetsgaranti, var nok en langt viktigere faktor. I tillegg har det i hele etterkrigstiden vært sentralt å bevare det langvarige allianse i allianse-forholdet til USA for å trygge norske sikkerhetsinteresser. Politisk vilje til å delta i OAF som var NATO-ledet kan derfor tolkes som et ønske om å vise solidaritet til våre viktigste allierte samarbeidspartnere. Dette for å holde alliansen samlet og bevare det gode forholdet til USA. Folkerettslig sett var OAF omdiskutert fordi den ikke hadde et FN-mandat. Imidlertid vurderte regjeringen Bondevik det som legitimt å intervensere på humanitært grunnlag. “Målsettingen er å begrense den humanitære katastrofen og redusere den serbiske militære slagkraften” sa Bondevik i en debatt i Stortinget. De fleste beklaget at det ikke forelå et FN-mandat, men operasjonen fikk likevel bred politisk støtte. Også SVs utenrikspolitiske talsmann, Erik Solheim, var positiv og mente det ikke var noen vei

utenom. (NTB, 25. mars 1999). Den politiske viljen må også sees i lys av FNs fiaskoer i Rwanda i 1994 og Bosnia mellom 1992-1995 hvor verdenssamfunnet var vitne til at henholdsvis 800 000 og 102 000¹⁶ mennesker ble drept. Hendelsene førte til en ny motivasjon for å gripe inn for å forhindre nye massakre og menneskelige lidelser. De humanitære motivene ble i denne situasjonen vektlagt fremfor det folkerettslige.

I tillegg til kampfly deltok Norge med spesialstyrker i Kosovo i 1999. I motsetning til F-16 bidraget gav spesialstyrkebidraget bemerkelsesverdig effekt. "Norge kom til Pristina i front av alliansen og demonstrerte politisk vilje." (Hammersmark, 2010). Bidraget åpnet blant annet for et bedre sikkerhetspolitisk samarbeid med og tilgang til beslutningstakere i NATO og USA. "Det gikk historier om Kosovo lenge.[...] Norge hadde vist relevans og kvalitet og det økte vår innflytelse. I hele perioden som Forsvarsminister møtte jeg positive tilbakemeldinger om disse operasjonene fra viktige allierte." (Sitat Devold i Hammersmark, 2010, s. 49).

Erfaringene fra Kosovo viste at selv gjennom et lite fotavtrykk som spesialstyrker representerer kunne Norge som småstat innkassere stor politisk gevinst i alliansen. De positive erfaringene fra Kosovo kan være en forklaring på hvorfor det har vært relativt stor politisk vilje fra både Bondevik-regjeringene og Stoltenbergs andre regjering til å anvende spesialstyrker etter 1999.

Alt i alt handlet politisk vilje til å delta med kampfly og spesialstyrker i Kosovo i 1999 om å styrke vår alliansetilknytning ved å bidra symbolsk (F-16) og med relevante styrker (spesialstyrker) i operasjonen. I tillegg er det grunn til å tro at politisk vilje også handlet om å forhindre en potensiell humanitær katastrofe. Deltakelsen hadde bred politisk støtte på Stortinget.

3.3.2 Deltakelse med kampfly og spesialstyrker i Afghanistan

Fra 2002 til 2009 har Norge bidratt med kampfly og spesialstyrker til operasjoner i Afghanistan henholdsvis to og seks ganger. Styrkebidragene har imidlertid støttet to forskjellige operasjoner.

¹⁶ Totalt har det blitt anslått av det internasjonale krigsforbrytertribunalet for krigsforbrytelser for det tidligere Jugoslavia at 102 000 mennesker døde under krigen.

Under Bondevik II-regjeringen fra 2001 og frem til 2005 støttet kampfly- og spesialstyrkebidragene den amerikanskledede operasjonen Enduring Freedom (Spesialstyrker i 2002, 2004 og 2005 og kampfly i 2002). Etter at Stoltenberg II-regjeringen overtok makten høsten 2005 ble kampfly- og spesialstyrkebidragene underlagt NATO-kommando og støttet den FN-mandaterte ISAF-operasjonen. (Kampfly i 2006 og spesialstyrker fra 2007-2009¹⁷).

Bondeviks andre regjering tiltrådte i oktober 2001. Etter en forespørsel fra USCENTCOM i november 2001 ble det besluttet å sende en norsk spesialstyrke til støtte for OEF. I utgangspunktet ønsket FSJ å sende styrken snarest, sannsynligvis etter ønske fra regjeringen. “Signaleffekten til amerikanerne om å sende styrken tidlig var viktig. Å være der før jul handlet om relevans. Hvor mange var der før jul? Det var ikke mange.”(Sitat Devold i Hammersmark, 2010, s. 54). Men etter anbefalinger fra Hærens jegerkommando (HJK) ble deployeringen utsatt til over nyttår og den norske spesialstyrken ankom Kandahar sør i Afghanistan i begynnelsen av januar 2002.

Påtrykket fra politisk side om at spesialstyrken måtte deployere hurtig kan tolkes som et ønske om å styrke Norges forhold til USA. Ettersom FN hadde anerkjent USAs rett til selvforsvar og NATO erklærte at artikkel 5 kom til anvendelse, var det mye som talte for at Norge skulle ønske å støtte USA militært i tiden etter terrorangrepene.

Under Bondeviks regjeringsperiode fra 2001 til 2005 deltok norske spesialstyrker i OEF hele tre ganger. Dette til tross for at det rettslige utgangspunkt ble noe mer uklart og omdiskutert utover i operasjonen. De norske deltakelsene fikk bred politisk støtte med unntak av SV som var mot alle norske bidrag til OEF. SV hadde helt siden starten på konflikten vært imot USAs krig mot terror i Afghanistan. SVs leder, Kristin Halvorsen, mente at effekten av bombingene var økt rekruttering av terrorister og mer ustabilitet i området. (Dagbladet, 26. oktober 2001).

¹⁷ Spesialstyrkebidraget hadde et opphold hjemme i Norge på tre måneder i 2008. Det andre oppdraget kan sees på som en forlengelse av det første. De ble begge gangene sendt til Kabul.

Etter at NATO overtok ledelsen av den FN-mandaterte ISAF-operasjonen i 2003 ønsket SV at Norge skulle konsentrere seg om denne. Begrunnelsen var at som NATO-medlem hadde vi innflytelse på hva ISAF skulle gjøre, at det ikke var i Norges interesse å bli for tett identifisert med USAs form for terrorbekjempelse og at operasjon Enduring Freedom var svært farefullt. (NTB, 15. februar 2005).

Omtrent to måneder etter spesialstyrkenes hjemkomst sommeren 2002, deployerte seks norske F-16 kampfly til Manas i Kirgisistan. Kampflyene skulle støtte OEF i den pågående krigen mot terrornettverket Al Qaida og Taliban i seks måneder. (FD. Pressemelding 032/2002). Dette var andre gang norske kampfly deltok i operasjoner utenfor landet og første gang norske fly kom til å slippe bomber etter andre verdenskrig. Beslutningen om å sende kampfly fikk igjen bred politisk støtte, men igjen med unntak av SV. Imidlertid uttrykte også parlamentarisk leder i regjeringspartiet Venstre, Trine Skei Grande, at det var med blandede følelser at de så flyene dra. OEF var verken FN- eller NATO-ledet og Venstre var opptatt av å styrke FN's rolle i verden. (Dagsavisen, 2002).

Da regjeringen Stoltenberg II overtok makten høsten 2005 ble det besluttet å ikke videreføre det norske spesialstyrkebidraget til OEF og samtidig satse mer på ISAF. Dette markerte slutten på norske bidrag til støtte for den amerikanske operasjonen Enduring Freedom.

Den 8. februar 2006 deployerte fire norske F-16 til Kabul i Afghanistan. Flyene skulle støtte ISAFs bakkeoperasjoner gjennom avskrekking (tilstedeværelse), informasjonsinnhenting og ved å angripe mål på bakken hvis nødvendig. Bidraget fikk bred politisk støtte, men deler av SV var kritisk. Hele ni av 15 stortingsrepresentanter fra SV hadde uttrykt motstand mot regjeringens beslutning om å sende F-16 til Afghanistan. (Horn, 10. november 2005). Gjennom Soria Moria-erklæringen hadde regjeringspartiene blitt enige om å støtte ISAF og avslutte alle militære bidrag til den amerikanskledede operasjonen Enduring Freedom. SV var imot å sende F-16 fordi det var avtalt at styrker som inngikk i OEF kunne be om flystøtte fra ISAF. Det var derfor en viss fare for at norske F-16 fortsatt kunne bli involvert i operasjon Enduring Freedom. Til tross for dette valgte SV å akseptere beslutningen om å sende norske kampfly.

Høsten 2006 kom NATO med en ny forespørsel til norske myndigheter om å sende norske spesialstyrker til Afghanistan til støtte for ISAF-operasjonen. I følge media ble det intense diskusjoner innad i regjeringen. Det var spesielt behov for styrker til Sør-Afghanistan etter at ISAF hadde overtatt kommandoansvaret for hele landet. (Bøifot, 2007, s. 50). USA presset hardt på for at Norge skulle sende spesialstyrker og både Arbeiderpartiet og Senterpartiet var i utgangspunktet positive. Etter lengre og intenst arbeid internt i regjeringen for å få på plass et spesialstyrkebidrag måtte Norge avslå forespørselen. (VG, 15. desember 2010). SV var negative til å sende styrker og uttalte dette åpent i nasjonal presse. ISAF, som hadde hatt ansvaret for de relativt rolige områdene i Nord-Afghanistan, hadde nå tatt over de amerikanskledede offensive operasjonene (OEF) i sør og SV ønsket ikke å bli identifisert med USAs kontroversielle kamp mot terror. SVs nestleder Audun Lysbakken uttalte i Aftenposten at “Det er ingen tvil om at det som nå skjer i ISAF er noe SV ikke ønsker å delta i.[...] ISAF er blitt utvidet med nye oppgaver og områder som ikke var kjent under regjeringsforhandlingene”. (Aftenposten, 18. oktober 2006).

Den fiendtlige aktiviteten i Sør-Afghanistan var i denne perioden vesentlig større enn i andre deler av landet. Det ville derfor kunne oppstå situasjoner der norske spesialstyrker måtte peke ut mål for kampfly hvis de ble sendt til dette området. Tidligere hadde det vært rapportert om hendelser i Afghanistan der allierte kampfly hadde bombet og drept sivile mennesker. For SV var det derfor politisk problematisk å delta med styrker i operasjoner hvor det var fare for å ramme sivilbefolkningen. “Vi mener fortsatt at Norge ikke skal bidra til militære operasjoner i landet som kan ramme sivilbefolkningen.” uttalte Lysbakken til media. (Aftenposten, 08. februar 2007).

Til tross for uenighet internt i regjeringen, ble det besluttet å sende norske spesialstyrker til Kabul i Afghanistan etter en ny forespørsel fra NATO i februar 2007. Venstresiden i SV kom med kraftige utfall i mediene etter beslutningen og krevde blant annet partileder Kristin Halvorsens avgang. Motstanderne i partiet mente at avgjørelsen var i strid med partiets ideologi om å gjøre Norge til en fredsnasjon. Aksepten kan tolkes som om det var viktigere for SV å videreføre en regjeringskoalisjon med AP og Sp fordi de politiske alternativene ble ansett som

dårligere. (Oma, 2011, s. 166). Kristin Halvorsen argumenterte med at styrken ble sendt til Kabul på grunn av SVs regjeringsposisjon og at nasjonale caveats ville forhindre ISAF i å kunne bruke de norske spesialstyrkene til operasjoner i Sør-Afghanistan. (Bøifot, 2007, s. 57).

Det høye trusselnivået i Sør-Afghanistan med større fare for at egne soldaters liv skulle gå tapt kan også være en medvirkende årsak til regjeringens avslag på spesialstyrker til Sør-Afghanistan i 2007. (Oma, 2011, s. 167). Trusselnivået i Kabul-området var vurdert til å være lavere enn i Sør-Afghanistan og kan ha blitt ansett som akseptabelt for de norske styrkene.

Hvis vi ser på perioden fra 2002 til 2009 har Norge lagt stor vekt på imøtekomme USAs og NATOs forespørsler om å stille kampfly og spesialstyrker til operasjoner i Afghanistan. Med unntak av SV har det vært bred politisk støtte til alle bidragene. SV har vært kritisk til å delta med styrker i operasjoner som var amerikanskledet uten forankring i FN-pakten, og i offensive operasjoner hvor det var fare for at norske styrker ville påføre utilsiktet skade på sivile mennesker og infrastruktur. Det er grunn til å tro at SV vil være skeptisk til å delta i tilsvarende operasjoner også i fremtiden, men på grunn av at SV har begrenset innflytelse både i og utenfor regjering, trenger denne motstanden ikke å være avgjørende for samlet politisk vilje.

3.3.3 Deltakelse med F-16 i Libya i 2011

Den 17. mars 2011 ble FNs Sikkerhetsråd resolusjon 1973 angående situasjonen i Libya vedtatt. Resolusjonen kritiserte Muammar al-Gaddafis håndtering av den pågående situasjonen i Libya og godkjente i tillegg en rekke tiltak for å beskytte sivilbefolkningen mot styresmaktens voldshandlinger. (FN, 17. mars 2011). Kun fire dager etter at FN vedtok sikkerhetsrådsresolusjonen deployerte seks norske F-16 til Souda Bay-basen på Kreta for å delta i operasjoner over Libya. Avgjørelsen fikk politisk støtte internt i regjeringen, i opposisjonspartiene og i befolkningen. (Aftenposten, 08. april 2011). SV, som tradisjonelt har vært kritisk til å delta med kampfly i offensive operasjoner, stod også bak regjeringens avgjørelse om å bidra med F-16 og vektla at dette var en FN operasjon. Parlamentarisk leder i SV Bård Vegar Solhjell uttalte at "Skal FN fungere må landene som går inn for et vedtak også være villig til å følge det opp økonomisk, humanitært og militært." (NTB, 21. mars 2011). Innad i SV var det imidlertid uenighet om beslutningen.

Operasjonen var folkerettslig forankret i FN-pakten og ble også støttet av Den arabiske liga samt Den afrikanske union. Innledningsvis var det uklart hvem som skulle ha kommandoansvar for den norske styrken, men etter kort tid ble det klart at de skulle inngå i den amerikanskledede operasjonen Odyssey Dawn. Onsdag den 30. april, omtrent en uke ut i operasjonen, overtok imidlertid NATO kommandoansvaret for den norske styrken og den inngikk sammen med de øvrige flystyrkene i operasjon Unified Protector. Oppdraget til de norske F-16 var å beskytte sivilbefolkningen mot voldshandlinger og det ble tidlig klart at det ville innebære offensive luft-til-bakke operasjoner mot Gaddafis militærmakt.

Politisk vilje til å bidra med F-16 handlet hovedsakelig om å imøtekomme FN's oppfordring om å stille styrker for å hindre en humanitær katastrofe i Libya. Selv om de norske flyene ble underlagt amerikansk kommando innledningsvis og operasjonen innebar at vi kom til å slippe bomber over Libya støttet også SV F-16-bidraget. Det var overhengende fare for at Gaddafi ville angripe egen befolkning og F-16 var det mest relevante militære virkemiddelet som på kort varsel var i stand til å løse utfordringen man stod overfor. På landsmøtet den 7. mai 2011 vedtok SV imidlertid en uttalelse hvor de krevde at Norge skulle avslutte F-16 bidraget, da tremånedersperioden Norge hadde forpliktet seg til gikk ut.

3.3.4 Oppsummering politisk vilje

Hvis man tar utgangspunktet i empirien fra 1999 og frem til i dag er det tilsynelatende stor politisk vilje til å delta med spesialstyrker eller kampfly i utenlandsoperasjoner. Analysen indikerer imidlertid at det er noen forhold vedrørende norske bidrag som skaper mer debatt enn andre og som taler mot å delta. Alt i alt synes det å være tre forhold utenfor Norge og fem innenrikspolitiske forhold som har innflytelse på norske politikeres vilje til å stille norske kampfly og spesialstyrker i en internasjonal operasjon.

For det første har historien vist at det er liten politisk vilje til å delta i operasjoner som ikke er *forankret i folkeretten*. Det er lite trolig at Norge vil delta med styrker i operasjoner som ikke har FN-mandat. Norge deltok imidlertid i OAF som ikke var godkjent av FN, men de humanitære argumentene veide tyngre i denne spesielle situasjonen. *Humanitære katastrofer* er således et forhold som vil tale for at det vil kunne være politisk vilje til å delta i internasjonale operasjoner.

Operasjonen i Libya er et eksempel på at Norge er villig til å strekke seg langt for å beskytte grunnleggende menneskerettigheter.

NATO og USA er Norges viktigste sikkerhetsgarantist og analysen har vist at det er viktig å vise våre viktigste samarbeidspartnere at *vi tar vår del av byrden* ved blant annet å sende relevante styrker. Hvis NATO eller USA leder operasjonen så taler det for at det vil kunne være politisk vilje for deltakelse. Norske spesialstyrker og kampfly er etterspurte kapasiteter i NATO og Norge kan innkassere betydelig *politisk gevinst i alliansen* og blant våre viktigste allierte ved å stille disse styrkene til disposisjon.

Det er først og fremst SV som har vist at de er skeptiske til å delta med styrker i denne type operasjoner. SVs motstand har primært vært begrunnet i to forhold. For det første ønsker SV ikke å delta i amerikanske operasjoner som er begrunnet ut i fra amerikanske sikkerhetshensyn. For det andre vil SV nødig delta i militære operasjoner hvor det er fare for at sivile menneskeliv kan gå tapt. Den afghanske modellen som operasjonskonsept er offensiv av natur hvor egne styrker aktivt prøver å ramme og nøytralisere fiendtlige styrker ved bruk av luftmakt og lokale bakkestyrker. Anvendelse av slike virkemidler kan medføre utilsiktet skade på sivilbefolkning og sivil infrastruktur. Det er derfor grunn til å tro at det alltid vil være en viss motstand i SV mot å sende kampfly eller spesialstyrker i en operasjon hvor den afghanske modellen blir anvendt. På den annen side har deltakelsen i operasjon Unified Protector i Libya vist at så lenge operasjonen har en folkerettslig forankring og målsettingen med operasjonen er å beskytte sivilbefolkning mot overgrep og drap, så er også kampfly et akseptabelt virkemiddel for SV.

I tillegg til de overordnede rammene (FN-mandat og legitim begrunnelse for operasjonen) er det flere nasjonale hensyn som vil være avgjørende for den politiske viljen til å sende spesialstyrker og kampfly i denne typen operasjoner. For det første vil *tid tilgjengelig* til forberedelser og planlegging være sentralt i forhold til hva som kan tilbys av styrker. Et av kjennetegnene ved den afghanske modellen er nettopp at den er anvendbar i situasjoner hvor det ikke eksisterer forhåndsplaner eller det er god tid til planlegging, men man ønsker å reagere hurtig. Både spesialstyrker og kampfly er lett deployerbare og har kort reaksjonstid. Spesialstyrker krever i tillegg liten logistisk støtte sammenlignet med konvensjonelle bakkestyrker. I situasjoner der det

er behov for å handle raskt, vil derfor disse bidragene være nærliggende å gripe til for norske politikere.

For det andre vil de *økonomiske rammevilkårene* også kunne påvirke politisk vilje. De offensive luft-til-bakke operasjonene som norske F-16 deltar i krever et forholdsvis stort logistikkapparat og er kostbart. Per 9. mai 2011 hadde norske F-16 gjennomført 315 flyoppdrag og sluppet 289 bomber over Libya. (NTB, 09. mai 2011b). Flere ganger i uken flyr norske C-130 transportfly med våpen og andre etterforsyninger til Kreta for å understøtte det norske F-16 bidraget.

Forsvarets logistikk organisasjon har oppgitt at bombene som benyttes har en pris fra 190.000 til 390.000 kroner avhengig av størrelse og styringsenhet. (Hovland, 07. april 2011). Det norske F-16 bidraget på tre måneder er anslått til å koste 261 millioner kroner og vil bli dekket gjennom ekstrabevilgninger. (NTB, 09. mai 2011a). Det er sannsynlig at operasjoner i henhold til den afghanske modellen også vil medføre høyt våpenforbruk og store kostnader. Potensielt store kostnader forbundet med kampflyoperasjoner kan forhindre politisk vilje til å sende norske F-16. Spesialstyrker er derimot billigere enn både kampfly og konvensjonelle bakkestyrker.

Faren for tap av egne soldaters liv er et viktig vurderingsmoment før en regjering bestemmer seg for om man skal delta med styrker i en internasjonal operasjon. (Oma, 2011, s. 167). Det er liten risiko for at norske flygere skal omkomme i forbindelse med flyoppdrag i internasjonale operasjoner. Det taler for politisk vilje til å delta med kampfly. I 2007 ble løytnant Tor Arne Lau-Henriksen som var tilknyttet FSK drept på et rekognoseringsstokt sør av Kabul. Det var en påminnelse om at det er risiko forbundet med spesialoperasjoner. Imidlertid er norske spesialjegere spesielt selekterte og trente for denne type oppdrag og det vil være mindre risiko forbundet med deres deltakelse enn med konvensjonelle bakkestyrker. Det taler for at det kan være enklere å delta med spesialstyrker fremfor konvensjonelle styrker fra Hæren sett fra et politisk ståsted.

Konsekvenser for hjemlig aktivitet er et annet moment som vil bli vurdert før beslutninger om utenlandsbidrag fattes. Dette gjelder både konsekvenser for opprettholdelse av nasjonal beredskap og for gjennomføring av gjeldende langtidsplan for Forsvaret. I Forsvarets årsrapport for 2010 går det frem at ”prioriteringer av styrker til internasjonale operasjoner gir utfordringer

for beredskapsstrukturen her hjemme.” (NTB, 29. april 2011). Et langvarig Libya-oppdrag kan eksempelvis medføre mindre flytid til å trene på andre roller som våre F-16 flygere skal kunne håndtere. Politisk vilje vil således bli vurdert opp mot hvilke konsekvenser deltakelse kan få for både kortsiktige og langsiktige nasjonale forpliktelser.

På den annen side gir internasjonale operasjoner relevant kamperfaring og kan medføre at planlagte materiellanskaffelser og teknologiutvikling blir forsert. Deltakelse kan således styrke nasjonal beredskaps- og kampevne. Den øverste militære ledelse kan derfor prøve å påvirke politisk ledelse til å sende styrker utenlands slik at flest mulig avdelinger får relevant kamperfaring. Norske F-16 har gått fra å være et militært irrelevant bidrag i Kosovo i 1999 til i dag å få anerkjennelse for sin innsats i Libya. Det er grunn til å tro at erfaringene Luftforsvaret har fått fra utenlandsoperasjonene med F-16 i Kosovo og Afghanistan er grunnen til at kampflyene i dag har evne til presisjonsengasjement.

Historisk sett har spesialstyrker og kampfly ikke deltatt samtidig i internasjonale operasjoner. Det kan tolkes som et ønske om å *spre belastningen* over tid på flest mulige avdelinger i Forsvaret. Å sende kampfly og spesialstyrker samtidig vil være et stort løft både kostnadmessig og personellmessig. I tillegg er det grunn til å tro at det kan ligge politiske motiv bak avgjørelser om å spre de synlige operative kapasitetene over tid. Dette fordi det totalt sett kan gi mer politisk gevinst i alliansen å sende operative kapasiteter flere ganger enn å sende dem samtidig.

Alt i alt kan deltakelse med kampfly eller spesialstyrker i en operasjon hvor den afghansk modell blir anvendt som operasjonskonsept være kontroversielt. Imidlertid er det sannsynlig at det vil være politisk vilje til å sende kampfly og spesialstyrker til en slik operasjon hvis de grunnleggende forholdene ligger til rette, det vil si at operasjonen har folkerettslig forankring, er NATO- eller USA ledet og begrunnet med å avhjelpe menneskelige lidelser.

4 Konklusjon

Underveis i arbeidet med å skrive denne studien startet konflikten i Libya. Selv om den afghanske modellen ikke blir anvendt i Libya har konflikten aktualisert studien i enda større grad. Dette fordi Libya-konflikten er en påminnelse om at verden er uforutsigbar og at Forsvaret må være forberedt på å kunne håndtere et bredt spekter av utfordringer også utenlands. Dette krever en dyp forståelse for militærmaktens muligheter og begrensninger. Denne studien bidrar således til økt forståelse for militærmakt ved å redegjøre for den afghanske modellen som operasjonskonsept og ved å drøfte om et slikt operasjonskonsept er relevant for det norske Forsvaret.

Den afghanske modellen ble valgt som operasjonskonsept i første fase av operasjon Enduring Freedom høsten 2001. Målsettingen med operasjonen var å bekjempe Taliban og drepe eller fange Osama bin Laden og hans Al Qaida nettverk. USA hadde verken tid til eller ønske om å sette inn en regulær bakkestyrke og utnyttet derfor lokale opprørstyrker fra hovedsakelig Nordalliansen til å bekjempe Taliban og Al Qaida. Nordalliansen hadde imidlertid behov for assistanse til å gjennomføre offensive operasjoner fordi de var underlegne i antall og manglet tung ildkraft. Et fåtall amerikanske spesialstyrker ble derfor integrert med Nordalliansen for å sørge for effektivt samvirke med massiv alliert luftmakt som ville gi nødvendig ildkraft. Spesialstyrkenes hovedoppgave var primært å oppdage, finne posisjon og identifisere mål på bakken samt anbefale våpentype og klarere fly inn for presisjonsengasjement. Nordalliansen gav samtidig spesialstyrkene nødvendig beskyttelse, logistiske behov og etterretninger. Denne kombinasjonen bestående av lokale styrker, amerikanske spesialstyrker og alliert luftmakt klarte i løpet av få dager å gjenerobre store deler av landet og velte Taliban-regimet som satt med makten i Afghanistan. Operasjonskonseptet har i ettertid blitt omtalt som den afghanske modellen.

Analysen har identifisert seks kriterier som var sentrale for at USA kunne oppnå suksess med den afghanske modellen i første fase av OEF i 2001. De to første kriteriene var det amerikanske diplomatiets og CIAs evne til å legge forholdene til rette for at militærmakt i det hele tatt kunne

anvendes. De sørget for å få tillatelse til å benytte baser og luftrommet over landene som grenset til Afghanistan samt at CIA opprettet kontakt med lokale opprørsstyrker slik at det ble mulig å sette inn spesialstyrker. Det tredje kriteriet var USAs store luftmaktskapasitet med blant annet bombefly, droner, kampfly, overvåkings- og rekognoseringsfly og tankfly som gav USA evne til å projisere luftmakt og opprettholde kontinuerlig tilstedeværelse over bakkestyrkene. De tre siste kriteriene var evne til presisjonsengasjement, interoperabilitet samt spesialstyrkenes evne til å operere selvstendig med lokale opprørsstyrker. Disse tre kriteriene var avgjørende for effektivt samvirke mellom luft- og bakkstyrker.

Første del av studien har også lært oss at det er begrenset hva man kan klare å oppnå med den afghanske modellen. Det er ikke gitt at en lokal opprørstyrke er et godt alternativ som erstatning for egne regulære landstyrker. Dette fordi de ikke nødvendigvis har samme målsetting, har samme kampevne eller er like motivert som egne styrker. Det fikk amerikanerne erfare under kampene i Tora Bora-fjellene hvor Osama bin Laden sannsynligvis unnslopp som følge av at de benyttet lite motiverte lokale styrker med andre målsettinger og med varierende kampferdigheter. Den afghanske modellen er heller ikke et egnet operasjonskonsept i de usikre og kaotiske situasjoner som ofte oppstår etter at et sittende regime er fjernet og et nytt styresett overtar. I en slik fase vil det være behov for å stabilisere situasjonen og det vil kreve et langt større antall styrker med andre egenskaper enn det som inngår i den afghanske modellen. I en slik situasjon vil det være naturlig å forlate den afghanske modellen og i stedet sette inn regulære bakkestyrker som kan kontrollere landområdet og beskytte lokalbefolkningen.

Andre del av studien har undersøkt om Norge har evne til å bidra med kapasiteter i den afghanske modellen og om det er sannsynlig at norske politikere vil ønske å bruke norske styrker på denne måten i fremtiden.

Analysen har kommet frem til at norske kampfly og spesialstyrker innehar nødvendig kompetanse og er utstyrt for å delta i denne type operasjoner. Norske kampfly vil kunne dekke enkelte tidsvinduer i en alliert operasjon og sammen med andre nasjoner kan vi bidra til at styrker på bakken får den støtten som er nødvendig. Norske spesialstyrker har evne til å operere med lokale opprørstyrker og er interoperable med allierte luftstyrker. Det er også grunn til å tro

at norske spesialstyrker vil kunne stilt et vesentlig bidrag til den afghanske modellen i både antall patruljer og i tid. Norge har imidlertid ikke kapasitet til å gjennomføre en slik operasjon på egen hånd. Som nasjon har vi begrenset diplomatisk kapasitet til å legge forholdene til rette for bruk av militærmakt og til å kontakte opprørsgrupper i verden. Den afghanske modell krever også omfattende luftressurser som Norge ikke er i stand til å stille. Alt i alt har vi kapasiteter som kan delta i denne type operasjoner, men det vil kun være i en alliert ramme.

Analysen har også kommet frem til at det er sannsynlig at det vil kunne være politisk vilje til å bidra med norske spesialstyrker og/eller kampfly i en slik operasjon i fremtiden. Dette gjelder spesielt hvis operasjonen har folkerettslig forankring, er NATO- eller amerikanskledet og at den har et humanitært formål.

Denne typen styrkebidrag, har klare fordeler ved at de er gripbare og synlige, og de kan derfor gi betydelig politisk gevinst i alliansen og hos våre viktigste samarbeidspartnere. Det er også liten risiko forbundet med en slik deltakelse sammenlignet med å sende konvensjonelle bakkestyrker.

Imidlertid har analysen også pekt på at en operasjon etter den afghanske modellen sannsynligvis vil utgjøre første fase i en konflikt og en vellykket operasjon vil gjerne føre til at det er behov for en oppfølgingsstyrke som kan stabilisere situasjonen på bakken. Hvis man deltar i denne type konflikt kan det således medføre videre forpliktelser i form av nye militære styrkebidrag, økonomisk bistand og andre sivile ressurser. Det vil medføre langsiktige kostnader, både økonomiske, menneskelige og politiske.

Vedlegg A Forkortelser

ANSF	- Afghan National Security Forces
ATARES	- Air Transport Air to Air Refuelling and other Exchange Services
CAOC	- Combined Air Operations Center
CAS	- Close Air Support
CIA	- Central Intelligence Agency
DA	- Direct Action
FAC	- Forward Air Controller
FSJ	- Forsvarssjefen
FSK	- Forsvarets spesialkommando
GBU	- Guided Bomb Unit
HJK	- Hærens jegerkommando
ISAF	- International Security Assistance Force
JTAC	- Joint Terminal Attack Controller
MA	- Military Assistance
MJK	- Marinejegerkommandoen
MLU	- Mid Life Update
MOA	- Memorandum of Agreement
OAF	- Operation Allied Force
OEF	- Operation Enduring Freedom
OIF	- Operation Iraqi Freedom
OSSE	- Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa
PCC	- Prague Capabilities Commitment
SR&S	- Special Reconnaissance and Surveillance
UHF	- Ultra High Frequency
USCENTCOM	- United States Central Command

Vedlegg B Respondentoversikt

Brigader Bjørn Tore Solberg er nestkommanderende i avdelingen for sikkerhetspolitikk i Forsvarsdepartementet (FD-II). Han har lang erfaring fra FD og har kunnskap om hvilke politiske og militære hensyn som har blitt tatt i forbindelse med tidligere utenlandsbidrag.

Oberst Inge Kampenes er sjef for utviklingsavdelingen i Luftforsvarsstaben. Han har erfaring med strategiarbeid i Luftforsvaret og har inngående kunnskap om Luftforsvarets kapasiteter. Han har bakgrunn som kampflyger og deltok i Kosovo-krigen i 1999. Han var faggrupeleder for kampfly ved Luftoperativt inspektorat da det ble besluttet å sende F-16 for å delta i OEF i 2002.

Oberst Torgeir Gråtrud er sjef for spesialstyrkeseksjonen i Forsvarsstabens operasjonsavdeling. Gråtrud har jobbet med spesialoperasjoner nasjonalt og i NATO siden 1990. Fra 1999 til 2000 var han blant annet forsvarsjefens rådgiver for spesialoperasjoner. Fra 2004-2008 var han sjef for Hærens Jegerkommando (HJK) og Forsvarets Spesialkommando (FSK).

Oberstløytnant Jarle Nergård er sjef for kampflyseksjonen ved Luftoperativt inspektorat. Han har bakgrunn fra F-16 kampfly og var sjef for det norske F-16 bidraget i ISAF-operasjonen i 2006. Nergård har inngående kunnskap om kapasiteter på F-16.

Oberstløytnant Bjørn Kenneth Nilsen jobber ved Norwegian Battlelab Experiment (NOBLE). Han har bakgrunn fra feltartilleriet og ildstøtte i Hæren og har jobbet som Joint Terminal Attack Controller (JTAC) siden 1994. Som første nordmann i historien reiste han ut som JTAC i Bosnia i 1995. Han har gjennom mange år vært fagansvarlig og jobbet med å utvikle JTAC miljøet i Hæren og FSK. Nilsen har ved flere anledninger deltatt som JTAC i internasjonale operasjoner.

Vedlegg C Informasjonsskriv

Innledning

Jeg vil innledningsvis takke for at du lar deg intervjuet i forbindelse med min masteroppgave. Det er til stor hjelp. Hensikten med dette skrivet er å gi deg informasjon om mitt forskningsprosjekt og hvordan intervjuet vil bli gjennomført.

Masteroppgaven

Hensikten med denne studien er å gi en beskrivelse av kjennetegnene ved den såkalte "afghanske modellen" og å drøfte om det er elementer i modellen som kan være relevant for det norske forsvaret.

I første fase av Operasjon Enduring Freedom (oktober- desember 2001) brukte USA luftmakt og spesialstyrker integrert med lokale afghanske styrker i kampen mot Taliban-regimet. I løpet av få uker klarte de allierte å fjerne Taliban fra makten og et nytt styresett ble innsatt. Denne type krigføring har i ettertid blitt omtalt som "the afghan model".

Første del av problemstillingen skal beskrive den afghanske modellen. Denne delen av studien er en litteraturstudie hvor jeg i all hovedsak vil benytte andrehåndskilder (allerede skrevet litteratur på område). Andre del av problemstillingen skal prøve å gi svar på om det er elementer i den afghanske modellen som kan være relevant for det norske Forsvaret. I denne delen av studien vil jeg benytte andrehåndskilder, men også førstehåndskilder i form av intervju. Som intervjuobjekt vil du være en førstehåndskilde som forhåpentligvis vil bidra til å svare på denne delen av studien.

Oppgaven vil bli levert den 23. mai 2011. I tillegg til den skriftlige oppgaven vil det være en muntlig eksamen før sensuren faller. Oppgaven vil bli trykt opp i fem eksemplarer og den vil bli gjort tilgjengelig på internett: <http://www.bibgate.mil.no/fhs>.

Om intervjuet

Intervjuet vil vare i ca en time. Jeg kommer til å bruke en diktafon og intervjuet vil bli lagret som en lyd-fil på min skole-pc. I tillegg vil jeg gjøre notater underveis.

For å gjøre masteroppgaven tilgjengelig for flest mulig lesere, har jeg valgt å holde den ugradert. Det er derfor viktig at svarene ikke inneholder gradert informasjon. Hvis det imidlertid fremkommer gradert informasjon underveis i intervjuet er det viktig at du gjør meg oppmerksom på det slik at lyd-filen kan oppbevares iht til sikkerhetsloven og offentleglova.

Jeg har i utgangspunktet ikke tenkt å anonymisere informasjon fra intervjuet, men jeg vil kunne etterkomme anonymisering dersom det er ønskelig.

Lyd-filen vil kun være tilgjengelig for meg og mine to veiledere fra Forsvarets høgskole (FHS).

All informasjon fra intervjuene vil bli behandlet seriøst og i henhold til generelle forskningsetiske retningslinjer.

Ta kontakt med meg på telefon 481 68 055 eller på e-post adresse: krilyssand@fhs.mil.no hvis du har spørsmål vedrørende prosjektet. Du kan også kontakte veiledere Torun Laugen Haaland (IFS) på telefon 917 19 180 eller Oblt Geir Ødegaard (FSTS) på telefon 932 41 801 ved spørsmål.

Med vennlig hilsen

Kristian J. Lyssand
Oblt
FHS/Masterstudiet

Vedlegg D Samtykkeerklæring

Jeg samtykker i å bli intervjuet i forbindelse med masteroppgaven til Kristian Lyssand. Jeg er klar over at jeg vil bli identifisert i den ferdige oppgaven og eventuell andre skriftlige publikasjoner fra prosjektet.

Sted og Dato:.....

.....

Respondent

.....

Kristian Lyssand (FHS/masterstudie)

Litteraturliste

- Aftenposten. (08. april 2011). Vi støtter flykrigen i Libya. Hentet 02. mai, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055004201104080801&serviceId=2>
- Aftenposten. (08. februar 2007). Vil ikke la seg presse av NATO og Høyre. Hentet 07. april, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055013200702081451090702081552&serviceId=2>
- Aftenposten. (18. oktober 2006). NATO gir hodepine. Hentet 07. april, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055004200610180011&serviceId=2>
- Aftenposten. (21. januar 2003). Fakta om Nordalliansen. Hentet 19. januar, 2011, fra <http://www.aftenposten.no/fakta/afghanistan/article475575.ece>
- Andres, R. B., Wills, C., & Griffith Jr, T. E. (2005). Winning with allies: the strategic value of the afghan model. *International Security*, 30(3), 124-160. doi: 10.1162/016228805775969591
- Berntsen, G., & Pezzullo, R. (2006). *Jawbreaker: the attack on Bin Laden and Al Qaeda : A personal account by the CIA's key field commander*. New York: Random House Audio.
- Biddle, S. (2002). *Afghanistan and the future of warfare: implications for army and defence policy*. Carlisle, PA: U.S Army War College, Strategic Studies Institute.
- Boot, M. (2006). *War made new: technology, warfare, and the course of history, 1500 to today*. New York: Gotham Books.
- Bøifot, E. (2007). *Det norske militære engasjementet i Afghanistan - idealisme eller egeninteresse?* Oslo: Masteroppgave. Forsvarets stabsskole.
- Committe on Foreign Relations. (2009). *Tora Bora revisited: How we failed to get bin Laden and why it matters today*. Washington DC: United States Senate.
- Cordesman, A. H. (2002). *The lessons of Afghanistan: War fighting, intelligence and force transformation*. Washington: CSIS.
- Dagbladet. (26. oktober 2001). Motstanden mot USAs bombing øker, men den norske regjeringen står fast: - Bombingen er helt nødvendig. Hentet 11. mai, 2011, fra ATEKST:

<https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055007200110260051&serviceId=2>

Dagsavisen. (2002). Vi vil bombe i FNs navn. Hentet 08. april, 2011, fra ATEKST:
<https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055006200209280029&serviceId=2>

Defence Intelligence Agency. (2001). Veteran Afghanistan traveler's analyses of Al Qaeda and Taleban military, political and cultural landscape and its weaknesses. Hentet 18. januar, 2011, fra The National Security Archive:
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB97/tal29.pdf>

Encyclopedia Britannica. (2010). Afghanistan war. Hentet 17. januar 2011, fra Encyclopedia Britannica online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1686268/Afghanistan-War>

Faremo, G. (4. mai 2011). Fører ingen bak lyset. *Aftenposten*. Hentet fra ATEKST:
<https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055004201105045751&serviceId=2>

FD. Pressemelding 032/2002. Endringer i det norske bidraget i Afghanistan. Hentet 08. april, 2011, fra http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/fd/Nyheter-og-pressemeldinger/2002/endringer_i_det_norske_bidraget.html?id=247241

FFOD. (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarsstaben.

FN S/RES 1368 (2001). Threats to International Peace and Security caused by Terrorist Acts (12. september 2001).

FN S/RES 1973 (2011). The situation in Libya (17. mars 2011).

FN. (1974). FNs General Assembly Resolution 3314 (XXIX) , Definition of Aggression. Hentet 4. mars, 2011, fra <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/739/16/IMG/NR073916.pdf?OpenElement>

Forsvarsdepartementet. (2009). *Evne til innsats: Strategisk konsept for Forsvaret*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

Hammersmark, J. I. (2010). *Utviklingen av norske spesialstyrker: symbolikk eller militær nytteverdi?* Oslo: Masteroppgave. Forsvarets høgskole.

- Hammersmark, J. I. (2011). Hva er spesielt med spesialstyrker. *Norsk militært tidsskrift*, 181(1).
- Horn, A. (10. november 2005). En tapt sak for SV. *Klassekampen*. Hentet fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=0550102005111077205&serviceId=2>
- Hovland, K. M. (07. april 2011). Forsvaret kan få Libya-regning. *Norsk Teknisk Ukeblad*. Hentet fra <http://www.tu.no/motor/article284953.ece>
- IISS. (2001). Afghanistan - annual update 2001. Hentet 20. januar, 2011, fra Armed Conflict Database: http://acd.iiss.org.proxy.annalindhbiblioteket.se/armedconflict/MainPages/dsp_AnnualUpdate.asp?ConflictID=181&YearID=610#2001
- IISS. (2002). *The Military Balance 2001-2002*. London: Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
- IISS. (2003). *The Military Balance 2002-2003*. London: Oxford University Press for The International Institute for Strategic Studies.
- Johansen, S. R., & Staib, J. T. (2009). *Jus og militærmakt*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kagan, F. W. (2006). *Finding the target: the transformation of American military policy*. New York: Encounter Books.
- Krause, P. J. P. (2008). The Last Good Chance: A Reassessment of U.S. Operations at Tora Bora. [Article]. *Security Studies*, 17(4), 644-684. doi: 10.1080/09636410802508030
- Lambeth, B. S. (2005). *Air power against terror: America's conduct of Operation Enduring Freedom*. Santa Monica, CA: RAND Corp.
- Lambeth, B. S. (2009). Operation Enduring Freedom, 2001. I J. A. Olsen (Red.), *A History of air warfare*. Washington, D.C.: Potomac Books.
- Lov om Etterretningstjenesten. (2011). Hentet 29.mars 2011, fra <http://www.lovdatabasen.no/all/tl-19980320-011-0.html#3>
- NTB. (09. mai 2011a). Fakta om det norske bidraget i Libya. Hentet 12 .mai, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05501320110509RED110509133336AN01&serviceId=2>
- NTB. (09. mai 2011b). Norske utgifter til Libya er kommet opp i 261 millioner. Hentet 09. mai, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever->

info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05501320110509RED110509123301KR00&serviceId=2

NTB. (15. februar 2005). Norge sender igjen spesialstyrker til Afghanistan. Hentet 11. mai, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055013200502151006200502151404&serviceId=2>

NTB. (21. mars 2011). Uenighet om Libya-deltakelse i SV. Hentet 02. mai, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05501320110321RED110321083816OH01&serviceId=2>

NTB. (25. mars 1999). Bondevik: Beklagelig aktualisering av NATOs nye oppgaver. Hentet 08. april, 2011, fra ATEKST: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=055013199903250112&serviceId=2>

NTB. (29. april 2011). Afghanistan tærer på Hæren. Hentet 02. mai, 2011, fra <https://web.retriever-info.com/services/archive.html?method=displayDocument&documentId=05501320110429RED110429110142MA01&serviceId=2>

Oma, I. M. (2011). Unngåelse av innenrikspolitisk risiko? Stoltenberg II-regjeringens beslutninger om styrkebidrag til ISAF. *Internasjonal Politikk*, 69(2).

Pape, R. (19. oktober 2001). The Wrong Battle Plan, *Washington Post*. Hentet fra <https://secure.pqarchiver.com/washingtonpost/access/84916036.html?FMT=FT&FMTS=ABS:FT&date=Oct+19%2C+2001&author=Robert+A.+Pape&desc=The+Wrong+Battle+Plan>

Rosenau, W. (2001). *Special operations forces and elusive enemy ground targets: lessons from Vietnam and the persian Gulf War*. Santa Monica, CA: Rand.

Schroen, G. C. (2007). *First in: an insider's account of how the CIA spearheaded the war on terror in Afghanistan*. New York: Ballantine Books.

St.prp nr. 42 (2003-2004). *Den videre modernisering av Forsvaret i perioden 2005-2008*. Oslo: Forsvarsdepartementet.

USSOCOM. (2008). *United States Special Operations Command History* (6 utg.). Tampa, FL: United States Special Operations Command History and Research Office.

- Utenriksdepartementet. (15. februar 2011). Ny giv i fredsprosessen på Filippinene. Hentet 15. mars, 2011, fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2011/filippinene_samtaler.html?id=633608
- VG. (05. mars 2011a). Dette er den hemmelige norske spiongruppen E-14. Hentet 30. mars, 2011, fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10021731>
- VG. (05. mars 2011b). Han var sjefen for norske E-14 spioner. Hentet 30. mars, 2011, fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=10021746>
- VG. (15. desember 2010). Avslører det norske maktpillet om spesialstyrker i Afghanistan. Hentet 05.april, 2011, fra <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/wikileaks/artikkel.php?artid=10028017>
- Woodward, B. (2002). *Bush at war*. New York: Simon & Schuster.